

Indhold.

	Side
Indledning.....	3—7.

Oldtiden.

Assyrierne og Babylonierne.....	8—9.
Fønikierne	9—10.
Ægypterne	10—12.
Israels Folk	12—13.
Grækenland i Sagtiden	13—16.
Sparta	16—17.
Athen	18—20.
Mederne og Perserne	20—22.
Perserkrigene	22—25.
Athens Overherredømme	25—27.
Peloponnesierkrigen	27—29.
Sokrates	29—30.
Spartas Overherredømme	30—32.
Thebens Overherredømme	32—33.
Makedoniens Overherredømme	33—39.
Livet i Grækenland	39—41.
Italiens Folk	42—43.
Rom i Kongetiden	43—44.
Indre og ydre Kampe i Rom	44—49.
De puniske Krige	49—55.
Grækenlands Undertvingelse	55—58.
Graccherne	58—59.
Marius og Sulla	59—62.
Pompejus og Cæsar	62—67.
Det andet Triumvirat	67—69.
Avgustus	69—70.
Cæsarerne	70—72.
Flavierne og deres nærmeste Efterfølgere	72—74.
Kristendommens Sejr	74—77.
Den store Folkevandring	77—79.

Lærebog

i

Verdenshistorien

til Brug for Realskoler og Pigeskoler

af

Fredrik Nielsen,
Kateket ved Vor Frelses Kirke.

II.

Midalderen.

Kjøbenhavn.

JACOB ERSLEVS FORLAG.

1875.

Midalderen.

Østgoterne og Østromerne.

Efter Attilas Død løsrev Østgoterne sig fra Hunnerne og dannede et Rige i Ungarn og Donavlandene. Under Theodorik den store, der i sin Ungdom som Gissel i Konstantinopel havde tilegnet sig noget af den græsk-romerske Dannelse, drog de „med Koner og Børn, med Korn og Kværne“ ind i Italien. Odoaker gik dem i Møde, men han blev slaaet ved Verona. Siden indesluttede Odoaker sig i Ravenna, men efter et heltemodigt Forsvar maatte han overgive denne By paa hæderlige Vilkaar (493). Kort efter lod Theodorik ham dog hugge ned ved et Gjæstebud.

Theodorik overlod sine Krigere de herreløse Godser og opretholdt Fred og Orden i Italien. „Jeg vil“, sagde han, „herske saaledes, at de undertvungne Folk kun skal sørge over, at de ikke tidligere ere komne under mit Herredømme“. Skjønt han stod skarpt over for de gamle Indbyggere og ikke vilde opgive hverken sit Sprog eller Arianismen, søgte han dog at gjøre sit Folk delagtig i Italiens Dannelse og Kunst. „Det er kun en ussel Romer“, plejede han at sige, „der træder i Gotens Fodspor, men en dygtig Gote skal træde i Romernes“. De offentlige Bygninger, som Theatre, Badehuse og Vandledninger, bleve istandsatte, og nye Kirker og Paladser bleve byggede. En af hans Ministre, Kassiodorus, trak sig efter en lang Statstjeneste tilbage og byggede et Kloster, som blev et Arnested for Viden-

skaberne. Skjønt Theodorik og hans Mænd saaledes, i Modsætning til de andre barbariske Folk havde et aabent Øje for Kulturens Magt, hidførte den stærke Spænding mellem Goter og Romere, Katholiker og Arianere dog snart Østgoteriget Fald. Efter Theodoriks Død (526) fik Østromerne Indpas i Riget, og det blev siden en østromersk Provins (553). —

Det østromerske Rige var bleven meget skaa-net, da det øvrige Evropa oversvømmedes af Barbarerne; men det havde dog kun ringe Betydning. Hoffet levede overdaadigt, og Kejserne lod sig styre af deres rænke-fulde Hustruer. Livvagten afgjorde Kejservalget, ligesom Prætorianerne i Rom, og Folket holdtes i en feber-agtig Uro. Snart var det i Bevægelse over spidsfindige religiøse Spørgsmaal, snart delte Kampene paa Rende-banen det i to Partier, der efter Vognstyrernes Farve kaldtes „de blaa“ og „de grønne“.

Justinianus (527—565) vandt det kejserlige Purpur ved at bestikke Livvagten og ved at give Lege paa Rende-banen. Partistridighederne bleve under ham saa voldsomme, at han endog tænkte paa at nedlægge Regeringen; men hans Hustru Theodora, der var Datter af en Bjørneoppasser ved Rende-banen, styrkede hans synkende Mod med de Ord: „Purpuret er skjønt endog som Ligklæde“. Ved sine heldige Krige, ved Love og ved Bygningsarbejder har Justinianus fortjent Tilnavnet „den store“. Mod de arianske Van-daler i Afrika sendte han sin dygtige Hærfører Be-lisarius, og denne erobrede Vandalernes Rige. Siden blev Belisarius sendt mod Østgoterne, og han havde ogsaa der stor Fremgang; det hed sig endog, at Østgoterne havde tilbudt ham Kongekronen. Dette vakte Kejserens Skinsyge. Den tapre Helt blev kaldt hjem for at gaa mod Perserne og Bulgarerne, og Østgoterne erobrede efter hans Bortgang atter det tabte. Nogle Aar senere sendte Justinianus sin anden Hærfører, Narses, til Italien, og han slog Østgoterne aldeles i Nærheden af Vesuv (553). Det østromerske Rige kom saaledes til at hævne det vestromerske. Justinianus lod de gamle Love sigte og samle; derved dannedes den berømte Lovsamling, Corpus juris („Romerretten“), som endnu stedse studeres af de lov-

kyndige i alle Lande. I den korte Tid af fem Aar op-førte han til Ære for „den himmelske Visdom“ (Sofia) Sofiakirken, det skønneste Mindesmærke i den „bysantinske Stil“. Gjennem en af Søjlehaller omgiven Forgaard kom man ind i den første Forhal, hvor „de bodfærdige“, der vare udstødte af Kirken („exkommuni-cerede“), maatte sidde; derefter kom endnu en Forhal, hvor Mændene og Kvinderne skiltes, i det hine gennem Fløjddøre gik ind i Helligdommen, medens disse ad Trapper førtes op til Pulpiturene. Selve Kirken var næsten firkantet; over Midten hævede sig til en Højde af omtrent 180 Fod den mægtige Kuppel, omgiven af to Halvkupler. Gulvet, Væggene og Pillerne vare dækkede af kostbare, mangefarvede Marmorplader; Hvælvingerne og Kuplerne straaled af Guldglans. „Jeg har over-gaaet dig, Salomo!“ udbroød Justinianus ved Kirkens Indvielse. Den bysantinske Bygningskunsts Ejendomme-lighed er Kuplen, der maa støttes af svære Murpiller og Hvælvinger, hvorimod Loftet i „Basilikaerne“ kunde bæres af slanke Søjler. I Vesterland spore vi mange Steder den bysantinske Stils Indflydelse, saaledes paa St. Markokirken i Venezia og paa Domkirken i Aachen, og for mange af Ruslands og det græsk-katholske Østens Kirker har „Aja Sofia“ været Forbillede. Paa denne Tid kom ogsaa Silkeavl til Evropa, i det Munke kom hjem fra Kina med Silkeorme, som de havde skjult i hule Bambusstokke.

Da Justinianus var død, dalede det østromerske Riges Magt. Hans Efterfølger afsatte Narses fra Statholderposten i Italien, efter Sagnet ledet af sin Hustru, der haanlig sagde, at den lille og spædlemmede Narses „kunde vende tilbage til sin Gjerning ved Tenen i Fruerstuen“. „Da vil jeg spinde en Traad, som Kejseren skal være længe om at faa afhaspet“, skal Narses have svaret, og i sin Harme indkaldte han Longobarderne (568). Disse drog fra Ungarn ned i Podalen („Lombardiet“) og gjorde Pavia til deres Hovedstad. Nogle af Kyststrækningerne og Nedre-Italien vedblev dog at staa under Kejseren, der lod dette saakaldte „Exarkat“ styre af en Exark, som boede i Ravenna. I den følgende Tid høre vi ikke meget om Kejserdømmet i Grækenland; det har kun

Betydning som Skatkammer for Oldtidens Kunst og Videnskab og som Bolværk mod Muhamedanerne. Den østromerske Kejsers Kjæretropper vare fremmede; hans Livvagter var de saakaldte „Væringer“, og den dannedes især af Nordboere.

Muhamed og Araberne.

Arabien er en øde Halvø, der strækker sig ud imellem den persiske Havbugt og det røde Hav. Det indre gjennemstrefes endnu i vore Dage af Nomader, men ved Kysten, især i den sydvestlige Del, „det lykkelige Arabien“, flyttede Beboerne tidlig sammen i Stæder („Dronningen fra Saba“). Midt paa den vestlige Kyst, i en ufrugtbar, vandløs Bjærgegn ligger Staden Mekka med det hellige Hus Kaba, der efter Sagnet skal være bygget af Abraham. Araberne regne nemlig Ismael, Abrahams Søn med Hagar, for deres Stamfader. De vare et krigersk Folk, men de havde ogsaa store Gaver til fredelige Sysler, baade til Handel og Digtkunst. Ved Kaba mødtes Folk fra de forskjelligste Egne, dels for at dyrke Gud, dels for at handle paa de Markeder, der holdtes i Valfartstiden. Ved disse Møder digtede de arabiske Skjalde om Kap, ligesom de græske ved de olympiske Lege. Den bedste Skjald nød som Løn den Ære, at se sit Kvad virket i kostbare Tæpper med Guldbogstaver og ophængt i Kaba.

Arabien var i lang Tid intet samlet Rige. I Syden streides Jøder og Kristne om Herredømmet, de østlige Provinser stod under Persien og en Del af de nordlige under Østromerne; kun Mellemarabien var frit, men det var Skuepladsen for idelige Stammekampe. Araberne havde heller ikke nogen fælles Religion. Nogle vare gaaede over til Kristendommen eller Jødedommen; andre dyrkede Afguder i Menneske- og Dyreskikkelser, og atter andre tilbad Stjærnerne („Sabæisme“). Saaledes var det Folk, i hvis Midte Muhamed fødtes (571). Muhamed hørte til den mægtige Stamme Korejsj, men han var fattig; hans Fader, der døde tidlig, efterlod ham kun nogle Kameler og en Slave. En Tidlang maatte han vogte Kvæg og drive Kameler, men siden kom han i Tjeneste hos en rig Kjøbmandsenke Kadidja, og i

hendes Ærinde gjorde han mange Rejser. Paa disse lærte han Kristendommen og Jødedommen nøjere at kjende, og han saa snart, hvor højt disse Religioner stod over det arabiske Hedenskab. Da han kom hjem fra sine Rejser, ægtede han Kadidja, og derpaa trak han sig tilbage fra Verden og førte et stille, grublende Liv. Han saa, hvor dybt Araberfolket var sunket, og den Tanke modnedes hos ham, at han af Gud var bestemt til at rejse det. En Sygdom, „den faldende Syge“, lod ham drømme, selv naar han ikke sov, og i denne sygelige Tilstand kunde han ikke gjøre Skjel imellem det, han tænkte sig, og den virkelige Verden. Han havde Syner og troede, at Engle aabenbarede sig for ham. Dette fortalte han først til sine Slægtninge, og de troede paa ham; men da han traadte offentlig frem, mødte han Spot og Modstand. Han maatte endog flygte fra Mekka til den By, der nu hedder Medina al Nabi (o: Profetens Stad). Muhameds Flugt „Hidjra“, der skal være gaaet for sig den 16de Juli 622, er det Tidspunkt, fra hvilket Muhamedanerne begynde deres Tidsregning; da de udregne Aaret efter Maanen, faar det kun 354 Dage, og det bliver altsaa kortere end vort. I Medina samlede Muhamed mange Tilhængere, og ved deres Hjælp kom han tilbage til Mekka, og nu varede det ikke længe, før hele Arabien, dels frivillig, dels ved Tvang antog hans Lære, „Islam“ (o: Hengivelse i Guds Vilje). Muhamed døde i det ellefte Aar efter Hidjra (632).

Muhameds Hovedlærdom er: „Der er kun én Gud (Allah), og Muhamed er hans Profet“. Han forkastede en Del af det, der fortælles i den bibelske Historie, som Jesu Korsfæstelse, og han var en Modstander af Treenighedslæren. Derimod udgav han sig selv for at være den „Talsmand“, som Jesus i sine sidste Taler lovede at sende sine Disciple. De troende „Muhamedanere“ skulde bede, faste og give Almisser. „Bøn fører den halve Vej til Gud, Faste bringer til Himmeriges Dør, og Almisser aabne Døren“. For at opflamme til Tapperhed, lærte Muhamed, at alt fra Evighed af er forudbestemt ved Allahs Vilje. Paradiset udmaledes som en skyggefuld Have, hvor skønne Hurier række de salige Frugter af Træer, der vandes af rindende Bække og omsuses

af kølige Vinde. Flerkoneriet, der den Gang var almindeligt i Arabien, søgte han at indskrænke, men Nydelsen af Vin og Svinekjød, samt alle Slags Lykkespil, forbød han aldeles. En Tyv skulde miste sin højre Haand, og en Morder Livet, med mindre den dræbtes Slægtninge vare villige til at tage imod Mandebod. Slaveriet kunde han ikke faa helt ophævet, men han lærte, at Slavers Frigivelse var en i høj Grad Gud velbehagelig Gjerning. Denne Lære skulde de troende („Moslim“, deraf „Muselmænd“) udbrede med Ild og Sværd, og som Løn loves dem Paradiset. „Den, der kæmper for Islam, kæmper for sin Sjæls Frelse“. Alle Muhameds Udsagn og Lærdomme indeholdes idenssaakaldte „Koran“, der først blev samlet efter hans Død. Koranen er en broget Blanding af Hymner, Bønner, Taler og Love, og den er fuld af Gjentakelser og Selvmodsigelser.

Muhamed havde hverken bestemt, hvem der skulde være hans Efterfølger, eller hvorledes Rigets Forfatning skulde være efter hans Død. Derfor fremkaldte denne en Spaltning. Nogle vilde, at Riget skulde være et Arverige, og de samlede sig om Muhameds Svigersøn, Ali. Et andet Parti, som styredes af den senere berømte Omar, vilde have et Valgrige. Denne Mening sejrede, og Muhameds Svigerfader Abu-Bekr blev valgt til Efterfølger („Kalif“). Abu-Bekr samlede Koranen og begyndte at udbrede sit Herredømme over Nabolandene. Krigen blev fortsat under de følgende Kalifer, Omar og Osman. Syrien, Palæstina og Persien bleve erobrede i kort Tid, og Ildtilbederne i det sidste Land forfulgte, saa at Persien helt blev muhamedansk. Snart efter tog Araberne ogsaa Ægypten fra Østromerne: det gamle Memfis blev brændt, men paa det Sted i Nærheden, hvor Arabernes Lejr havde staaet, rejste sig siden Staden Kairo. Efter Osman blev Ali endelig Kalif. Han og hans Tilhængere holdt de tidligere Kalifer for Voldsmænd og forkastede deres Tilføjelser til Koranen („Sunna“). Derved fuldbyrdes den Spaltning mellem Muhamedanerne, der varer endnu. Perserne t. Ex. ere saaledes „Aliter“ eller „Sjiter“, medens Tyrkerne ere „Sunniter“.

Efter faa Aars Forløb blev Ali og hele hans Hus udryddet, og en Sidelinje af Osmans Slægt, Ommejaderne,

fik Magten. Damask blev deres Hovedstad, da den syntes at kunne blive Midtpunkt i det store Rige, de vilde samle. De erobrede derpaa Resten af Nord-Afrika. Disse Egne, der tidligere havde været Sæde for Kristendom og Kultur, havde lidt umaadelig under Vandalerne, og nu sank de ned til at blive „Røverstater“. Paa Sicilien fik Araberne ogsaa snart fast Fod, og derfra hærjede de det italienske Fastland. Det vestgotiske Rige i Spanien var den Gang i Opløsningstilstand, og derfor troede den afrikanske Statholder Tiden gunstig til ogsaa at vinde Fodfæste i dette skønne Land. Hærføreren Tarek slog Lejr paa det Bjærg, der siden fik Navn efter ham (Gibraltar o: Tareks Klippe). I Slaget ved Jeres de la Frontera (711) blev Vestgoternes Hær aldeles slaaet, og snart var den største Del af Spanien i Arabernes (Mavrernes) Vold. Siden efter trængte de over Pyrenæerne, og lige i Hundredaaret efter Muhameds Død (732) stod de midt i Frankrig. Der slog Frankernes Hærfører Karl Martel (o: Hammer) ved Tours i et syv Dages Slag de sejrsvante muhamedanske Hære.

Kalifatet blev snart opløst i flere mindre Stater. De spanske Arabere løsev sig og dannede et selvstændigt Rige, og det samme blev senere efter Tilfældet med Nordafrika. Bagdad blev Kalifatets sidste Hovedstad, og dets Herskere levede der aldeles som østerlandske Fyrster. Da de mærkede, at Araberne begyndte at tabe Lysten til Krige, hvervede de en Livvagt af frikjøbte tyrkiske Slaver. Disse indkaldte deres Stammefrænder, der boede øst for det kaspiske Hav, og da Tyrkerne kom i stort Tal ind i Kalifatet, blev de snart Hovedfolket. Den tyrkiske Livvagts kaldte og valtede med Kalifværdigheden, ligesom Prætorianerne i Rom med Kejserpurpure. Kalifatets egentlige Hersker var Livvagtens Øverste, som kaldtes „Emir al Omra (o: Emirernes Emir); den Titel blev senere af Korsfarerne i forkortet Skikkelse („Amiral“) bragt til Evropa og optaget i de europæiske Sprog. I det 11te Aarhundrede tiltvang de seldsjukiske Tyrkers Sultan sig Emir al Omras Værdighed, og fra dette Øjeblik var Kalifens Magt kun et Skin. To Hundredaar senere stormede Mongolerne Bagdad, og den sidste Kalif fandt sin Død i Kampen (1258).

Muhamedanernes store Stæder: Bagdad, Balsora, Damask, Kairo, Granada og Kordoba blev Arne-steder for en rig Literatur og Kunst, og det til Dels paa en Tid, da den største Del af Evropa tænkte paa alt andet. Det „korejsjitiske“ Bygdemaal, dersiden Muhameds Dage er Arabernes hellige Sprog, er i Stand til at gjengive alle Ord med en Mængde digterske Omskrivninger. I dette højelige Tungemaal, der syntes skabt til lyrisk Poesi, havde Araberne tidlig talrige Digtninger, men den arabiske Literatur blev siden langt mere omfattende. Karl den stores samtidige, Kalifen Harun al Rasjid, understøttede Videnskaberne og Digtekunsten, og hans Visdom lovprises i de arabiske Digte („Tusend og en Nat“). Hvor Araberne trængte frem, søgte de at tilegne sig de overvundne Folks Civilisation. I Alexandria fandt de de græske Tænkeres Skrifter, som de oversatte; Aristoteles var saaledes i Midalderen kun i arabisk Oversættelse kjendt af de Kristne i Vesterland. Naturvidenskaben, Matematiken og Lægekunsten havde mange Dyrkere iblandt Araberne; vore Noder, vore Taltegn og Titalsystemet er kommet til os gennem dem. Det samme gjælder om Guldmagerkunsten og Stjærnetyderiet. Arabernes Lyst til Rejser og deres Krige bragte dem vidt omkring, og hvad de saa, har de ofte nedskrevet, saa at de ogsaa have stor Betydning for Geografien. Deres Religion forbød dem billedlige Fremstillinger, derfor gav de sig kun af med Bygningskunst, men i denne bragte de det vidt. Den „mavriske Stil“ er som den muhamedanske Religion en Blanding: Indiens og Ægyptens stolte Mindesmærker have især haft stor Indvirkning paa den. Paa det ydre af Bygningerne er der ikke anvendt meget, men det indre er overlæsset med Prydelser. I deres Gudshuse („Moskeer“) med de slanke Taarne („Minareter“) er der store Haller, der dannes af Søjler, som forbindes med forskellige Slags Buer (især „Hesteskobuer“ og „Kjølbuier“, der ere dannede som Hesteko og Skibskjole). Væggene ere dækkede med Indskrifter og Billeder af fantastisk sammenslyngede Snirkler og Planter („Arabesker“), og disse ere fremhævede med Forgyltning og stærke Farver. En af de prægtigste Moskeer var den i Kordoba; tusende Marmorsøjler delte den i 19 Skibe, og den blev oplyst

ved 10,000 Søvlamper. Den staar endnu som en kristen Domkirke. I Granada byggedes det prægtige Slot Alhambra med den berømte „Løvegaard“. Denne er omgivet af høje, luftige Søjlehaller, der flere Steder ende i smaa Pavilloner med Springvand. I Midten staar et mægtigt Vandbækken af Alabast, som hviler paa tolv Løver af sort Marmor. Araberne forstod saaledes, hvor de kom, at fremtrylle en østerlandsk Æventyrverden, og den øvede Tiltrækning paa mange af Evroperne.

Frankerne.

Frankerne boede ved Rhinens Bredder. Blandt deres gamle Konger nævnes Merovæus, efter hvem Kongeslægten kaldtes Merovinger. Der er tidligere fortalt om deres Deltagelse i Hunneslaget. Verdenshistorisk Navn fik de dog først, da den stridbare Klovis (Louis) eller Klodovig (Ludvig) var bleven Konge. Med omtrent fire tusende Krigere grundede han mellem Weserfloden og Pyrenæerne det barbariske Rige, som i den følgende Tid fik den største Betydning. Hans Hustru var fra Burgundien, hvor Folket var katholsk, ikke ariansk, og hun arbejdede ivrig paa at vinde Klovis, der endnu var Hedning, for den katholske Tro. Da han havde sejret i et Slag ved at paakalde de Kristnes Gud, lod han sig døbe, og hans Undersaatter fulgte hans Exempel. Som Katholik vilde han omvende de omboende Arianere, og Præsteskabet gav ham derfor Navnet „den allerkristeligste Konge“. Det var dog langt mere Herskelyst end virkelig Overbevisning, der bevægede ham til at føre disse tilsyneladende saa fromme Krige. Det varede længe, inden Kristendommen fik rigtig Magt, og Historien efter Klovis vidner om Raahed og Usædelighed hos Folket, om Herskesyge og Troløshed hos Fyrsterne. Til sidst blev de franske Konger saa uduelige, at de overlod hele Regeringen til deres Ministre, de saakaldte „Hushovmestre“. Oprindelig var der tre saadanne, en for hver af Rigets Hovedprovinser: Avstrasien, Nevstrien og Burgundien, men siden lykkedes det den tapre og kloge Pipin af Herstall at blive Hushovmester for hele Riget. Hans Magt var saa stor, at han fik Hushov-

mesterværdigheden gjort arvelig i sin Familie. Det er hans nærmeste Efterfølgere, Frankeriget skylder sin Storhed. Hans Søn, Karl Martel, slog, som tidligere fortalt (S. 9), Muhamedanerne ved Tours (732), og derved reddede Frankerne for anden Gang, og denne Gang uden andres Medhjælp, Evropeas Kultur og Kristendommen. Karl Martels Søn var Pipin den lille.

Pavedømmet.

Den Gang var den romerske Biskop den ypperste i hele Kristenheden. Rom havde jo været det store Verdensriges Hovedstad og tillige det Sted, hvor to af Apostlene, Peder og Pavlus, havde lidt Martyrdøden. Naar man i tvivlsomme Tilfælde havde spurgt Bisperne der til Raads om kirkelige Spørgsmaal, havde disse altid vist saa stor Klogskab, at Romerbispen snart af hele Kristenheden blev kaldet „Fader“ („Papa“, deraf „Pave“). „Naar Rom har talt, er Sagen endt“, blev til et Ordsprog, hvis Gyldighed erkjendtes alle Vegne. Snart søgte Romerbisperne at begrunde den Magt, som Tidernes Forhold og deres egen Dygtighed havde grundfæstet, paa en guddommelig Indstiftelse. De opdigtede da det Æventyr, at Peder i 25 Aar havde beklædt Bispestolen i Rom, og at der siden hans Tid havde været en uafbrudt Række af romerske Bisper („den apostolske Sukcession“), der som Peders Efterfølgere og Kristi Stedfortrædere vare Kirkens Overherrer. Hele Midalderen igjennem bøjede Folkene og Fyrsterne sig, rigtig nok ikke uden mange Kampe, for Pavemagten, og Rom blev saaledes for anden Gang Verdens Herskerinde.

Frankernes Hushovmester Pipin den lille havde Lyst til Kongenavnet, men han turde ikke tiltage sig det uden med Pavens Billigelse. Han spurgte derfor i Rom, „om den, som gjorde Kongegjerning, ikke ogsaa burde have Kongenavn.“ Da Paven svarede ja hertil, betænkte han sig ikke længere, men afsatte den sidste merovingiske „Skyggekonige“ og satte ham i et Kloster. Paa en Herredag (752) lod Pipin sig saa kaare til Frankernes Konge, og Paven stadfæstede Valget og salvede ham med hellig Olie som „Konge af Guds

Naade“. Til Tak friede Pipin Paven fra de fremtrængende Longobarder og skjenkede „St. Peder“ Kyststrækningen ved Adriaterhavet syd for Ravenna. Derved lagdes Grunden til Pavens verdslige Magt; men der gik lang Tid hen, inden Paven kom i uforstyrret Besiddelse af Pipins Gave.

Karl den store.

Pipin den lille døde i Aaret 768 og efterlod Riget til sine to Sønner Karl og Karlman. Ved Karlmans snart paafølgende Død blev Karl, senere kaldet „den store“, Enehersker (768—814). Han førte en Række Krige, som udvidede Frankernes Magt og banede Vejen for Kristendommen og Kulturen. Med Sachserne, der boede ved Elben og Weser, begyndte han strax en Krig, der med Afbrydelser varede omtrent tredive Aar. Til sidst maatte det kjække Folk underkaste sig og antage den kristelige Religion. Den danske Konge Gøtfred tænkte da paa at hævne sine hedenske Stamfrænder, men han blev myrdet af sine egne Folk, og hans Efterfølger Hemming sluttede Fred med Karl, saa at Ejderen paa den Kant blev Grænsen for Karls Rige. Mellemrummene mellem de forskellige Sachsertog udfyldtes af andre Krige. Karlmans Enke og Børn havde taget deres Tilflugt til Longobarderkongen Desiderius, og denne vilde tvinge Paven til at salve Karlmans Sønner til Frankerkonger. Da Karl fik dette at vide, gik han over Alperne ned i Italien. Desiderius blev tvungen til at nedlægge Regeringen og gaa i Kloster, og Karl forenede Nord-Italien med Frankeriget og lod sig i Milano krone med den lombardiske Krone (774). Nogle Aar efter kæmpede han mod Araberne i Spanien og erobrede den spanske Mark (3: Landet mellem Pyrenæerne og Ebro). Paa Tilbagetoget fra Spanien blev Hæren overfalden i Dalen Roncesvalles og i Slaget der mistede Karl flere tapre Krigere, blandt andre den kjække Roland, der er besungen i „Rolandskvadet“, et af Midalderens skønneste Heltedigte. Senere Kampe paa Rigets Østgrænse satte Karl i Besiddelse af Baiern og en Del af Østerrig, saa at hans Rige til sidst strakte sig fra Atlanterhavet til Tejs og fra

Ejderen til Ebro og Apenninerne. Han havde saaledes samlet den største Del af det vestromerske Rige under sig, og derved blev han Kristenhedens mægtigste Fyrste.

Den Gang var Leo III Pave. Han maatte flygte for sine Fjender, men ved Karls Hjælp kom han tilbage til sin Hovedstad. Da Karl kort efter, paa Juledag i Aaret 800, knælede for Altret i Peterskirken i Rom, paasatte Paven ham, til Tak for den ydede Hjælp, Kejserkronen, og det jublende Folk hilsede ham som „romersk Kejser“. I denne Kroning saa Karl et Vidnesbyrd om, at Kejserværdigheden var flyttet over fra Grækerne til ham.

Karl var lige saa stor i Freden som i Krigen. Han sørgede for, at Riget fik gode Love, og han paasaa, at disse bleve overholdte. Agerdyrkning og Kvægavl bleve ophjulpne, og den store Kejser glemte ikke sine egne Kjøkkenhaver og Hønsegaarde over Herskergerjningen. I hans Kreds førtes der et tarveligt og arbejdsomt Liv; hans Hustru og Døtre vævede og syede de Klæder, han gik i. For Oplysningen sørgede Karl ogsaa; han grundede Skoler ved Kirkerne og Klostrene og gav flere lærde Underhold ved sit Hof. Blandt dem maa især mærkes Angelsachsenen Ælkin og Longobarden Povl Varnefredsøn, der skrev sit Folks Historie. Med disse lærde førte Karl et fortroligt Samliv, og han kunde godt taale, at de af og til sagde ham Sandheden. Saaledes talte Ælkin ham haardt til rette, da han vilde tvinge Sachsen til Daab. Karl kunde selv læse flere Sprog, men i Skrivekunsten var han ingen Mester. Han førte, som man nok kan tænke sig, et saare uroligt Liv: hans Hof var lejret snart i en By, snart i en anden, men sine Venner og sine Bøger havde han alle Vegne med sig. I sine sidste Aar boede han i Aachen, og i denne Stad døde han. Der havde han ladet opføre en ottekantet Domkirke i Rundbuestilen, til hvilken han havde hentet Marmorplader, Mosaiker og Søjler fra antike Bygninger i Rom og Ravenna. Midt under Kuplen, der hvælvende sig over det ottekantede Rum, var der en underjordisk Grav, i hvilken Karls Lig blev hensat paa en hvid Marmorstol med Scepter og Rigsæble i Hænderne.

Frankrig og Normannerne.

Efter Karls Død besteg hans Søn, Ludvig den fromme, Tronen (814—40). Han udsendte først Ærkebisp Ebbe af Reims og siden „Nordens Apostel“ Ansgar til Danmark for at forkynde Evangeliet for vore hedenske Fædre. Kort efter sin Tronbestigelse delte Ludvig Riget mellem sine tre Sønner, men da han siden vilde ændre denne Deling, udbrød der Stridigheder, som pinte den fredsommelige Kejser meget. „Som David for Absalon“ maatte Ludvig flygte for de ukjærlige Sønner, der endog en Tid lang holdt deres Fader indespærret i et Kloster. Da Ludvig var død, vendte hans Sønner Vaaben mod hinanden, og der udbrød en blodig Borgerkrig, som endtes ved Forliget i Verdun (843). I Følge dette fik den ældste Søn, Lothar, Kejsertitlen og Herredømmet over Italien, Burgundien og det Stykke af Frankrig, der siden blev kaldet Lotringen. Karl den skaldede fik Frankrig og Ludvig den tyske Landene øst for Rhinen og tillige Speier, Worms og Mainz „paa Grund af den gode Vin der.“ Forliget i Verdun lagde saaledes Grunden til de tre Riger: Italien, Frankrig og Tyskland. Disse Rigers Tilstand var i Begyndelsen sørgelig. Borgerkrigen havde fremkaldt Misvæxt, saa man maatte blande Jord i Melet, og Rigerne bleve plagede af Araberne, Slaverne og Normannerne.

Normannerne vare især for Frankrig en frygtelig Plage. Med dette Fællesnavn nævnedes de nordiske Vikinger, der forlod deres Hjem, da de forhen udstykkede nordiske Riger bleve samlede, og da Kristendommen blev indført. De plagede de franske Kyster og Flodbredder i den Grad, at man i Frankrig i Kirkebønnerne bad om „Frelse for Normannernes vilde Raseri“. Karl den skaldedes svage Efterkommere kunde ikke værges sig imod dem. Landet fik først Ro, da en normannisk Høvding, Rolv Ganger, havde faaet en Provins („Normandiet“) imod at anerkjende Frankkongen som sin Overherre og beskytte Landet mod andre Normanner. Rolvs Følgesvende antog Kristendommen og Frankernes Sprog, og deres Land blev i den følgende Tid et Arnested for den nordfranske

Literatur og Kunst. Normannerne bleve især Mestre i Heltekvad (episk Digtning), der for en stor Del have hentet Æmne fra Sagnene om Karl den store og hans Mænd. I Sydfrankrig, især ved Høffet i Provence („Kong René“) blomstrede derimod den lyriske Digtning. De saakaldte Trubadurer sang af Lyst eller for Løn om Kjærligheden, om Frihed og Ære. Lignende vandrende Skjalde fremtraadte i England, hvor de kaldtes „Minstrels“ og i Tyskland, hvor de fik Navnet „Minnesangere“ (Minne o: Kjærlighed). I det sidste Land havde de en Tid lang især Tilhold paa Wartburg hos Fyrsten af Thüringen („Sangerkrigen paa Wartburg“). Den mærkeligste af dem er Walter von der Vogelweide i Begyndelsen af det 13de Hundredeaar, der af en samtidig Digter prises som „Mesteren for alle Nattergale.“

Under de svage franske „Karolinger“ („de kronede Nathuer“) tilrev Lensfyrsterne sig mere og mere Magt. De mægtigste af disse Lensfyrster vare Greverne af Isle de France, der spillede samme Rolle under de sidste Karolinger, som Hushovmestrene under de sidste Merovinger. En af disse Grever, Hugo Kapet, antog efter den sidste barnløse Karolingers Død Kongetitlen i Aaret 987, og med ham kom det kapetingiske Hus paa Frankrigs Trone (987—1328). De første Kapetinger vare heller ikke dygtige Fyrster, men under deres Styrelse udfoldede Ridderne og Folket stor Kraft. En halv Million Franskmænd sluttede sig til de Skarer, der drog ud for at erobre Jerusalem og den hellige Grav. Normanniske Høvdinger grundede siden Aaret 1027 Riger i Syditalien, og Normandiets Hertug vandt sig en Kongekrone i England (1066). En Menneskealder senere lagde en anden fransk Adelsmand, Hertug Henrik af Burgund, der kæmpede for Korset paa den spanske Halvø, Grunden til Riget Portugal.

Storbritannien.

Da Italien blev truet af de barbariske Folkeslag, maatte Romerne kalde deres Tropper hjem fra de

fjernere Egne. Ved Midten af det 5te Hundredeaar forlod saaledes de romerske Legioner Britannien, og da Romerne vare dragne bort, udbrød der Strid mellem de keltiske Stammer, der beboede Landet. Pikterne og Skoterne i Kaledonien (Skotland) angreb Briterne; men disse kunde ikke værgе sig og søgte derfor Hjælp hos Angelsachserne i Holsten. Efter Fortællingen drog Angler, Sachser og Jyder (449) under Anførsel af Brødrene Hengist og Horsa over Nordsøen for at hjælpe Briterne. Men da Pikterne og Skoterne vare drevne tilbage, vendte Angelsachserne deres Vaaben mod Briterne, som maatte flygte dels til Frankrig („Bretagne“), dels til Wales; deres Efterkommere i disse to Landsdele tale endnu i vore Dage Sprog, der stamme fra det keltiske. Angelsachserne grundede syv Smaariger i Britannien, der efter dem fik Navnet „England“, og Landet, der tidligere havde været romersk-britisk, blev nu germansk. Briterne havde allerede tidlig taget ved Kristendommen, men Angelsachserne vare vilde Hedninger. Først halvandet hundrede Aar efter, at de vare komne til Britannien, antog de Kristendommen, da den nidkjære Pave Gregor den store sendte Missionærer til dem. Da England var kristnet, udgik der i de følgende Hundredeaar fra dette Land store Skarer af Sendebud, som forkyndte Kristendommen i Mellem- og Nordevropa, og iblandt dem var „Tysklands Apostel“, Vinfred, (Bonifacius) i det 8de Hundredeaar. I Storbritanniens og Irlands talrige Klostre havde boglig Syssel et Fristed. Kædmon, Aldhelm og Kynevulf hed tre af de ypperste angelsachsiske Skjalde, og „Bjovulfs-Drapen“ og „Føniks-Fuglen“ ere Navnene paa to mærkelige Digtninger, hvis Forfattere vi ikke kjende. Beda skrev sit Folks Kirkehistorie, og Karl den stores Ven, Ælkvín, forfattede flere lærde Værker, der brugtes meget i Midalderens Skoler.

De syv angelsachsiske Riger bleve i Aaret 827 samlede af Egbert. Hans Sønnesøn, Kong Alfred den store († 901), var selv en lærd Mand og søgte at udbrede Oplysning blandt sit Folk. Men hans Regeringstid var højst urolig, da de danske Vikinger idelig plyndrede og ødelagde Landet. Til sidst fik de endog fast Fod i Nord-

England (Danelagen), og udbredte nu deres Magt videre. Alfreds svage Efterfølgere vilde for Penge (Danegeld) købe sig fri for de Danskes Hærjningstog, men derved naaede de intet. Da lod Anglerkongen Etelred den raadville paa en Søndag de Danske dræbe i det Haab derved at faa Ro; men den danske Konge Sven Tveskjæg hævnede sine Landsmænd ved efter flere Tog at indtage hele England (1013).

Allerede det følgende Aar døde Sven Tveskjæg, og hans Søn, Knud den rige (1014—1035), fik Magten, først over en Del af England og siden over det hele. Han udvidede efterhaanden sit Herredømme over Danmark og Norge, og England kom paa denne Tid under stærk nordisk Paavirkning. Men dette Land var dog Hovedriget, fordi det var videst fremskredet i Kultur, og Forbindelsen med det blev af stor Betydning for de to andre Riger. For at støtte sin Magt holdt Knud en staaende Hær, Tingmannalid, der maatte bøje sig for den strænge Lov, Vitherlagsretten. Ved Knuds Død gik Englands Krone over til hans svage Søn Harald Harefod, medens en anden Søn Hardeknud arvede Danmark. Da Harald kort efter døde, forenede Hardeknud atter England og Danmark, men hans Styrelse var lige saa svag og betydningsløs. Efter ham besteg en indfødt Prins, Edvard Bekjenderen (1042—1066), Englands Trone. Han var opdragen i Normandiet, og som Konge foretrak han ofte Normannerne, der vare fulgte med ham, for Englænderne. Disse samlede sig om Jarlen, Harald Godvinsøn, og da Edvard døde, besteg denne Englands Trone. Harald Godvinsøns ældre Broder Toste, der var misfornøjet med at være forbigaaet, fik den norske Konge Harald Haarderaade til at tage Del i et Tog, der skulde berøve Broderen Riget; men dette Tog mislykkedes. Baade Toste og Harald Haarderaade faldt i Slaget ved Stanfordbridge. Medens Harald Godvinsøn saaledes var heldig i Kampen paa Rigets Nordside, angreb en ny Fjende, Hertug Vilhelm af Normandiet, Rigets Sydside. I det blodige Slag ved Hastings (1066) faldt Harald og de fleste af hans kjække Englændere, og Vilhelm „Erobreren“ besteg derpaa den ledige Trone. Under ham blev den norman-

niske Indflydelse stærkere end nogen Sinde før. Han uddelte store Jordegodser til sine normanniske Adelsmænd. Fransk blev Hoffets Sprog, og endnu i det 14de Hundredeaar herskede det i de engelske Skoler. Det engelske Sprog udviklede sig dog, især fra Begyndelsen af det 12te Hundredeaar; Stamsproget er Angelsachsernes „oldengelske“ Tungemaal, men baade den nordiske og den franske Paavirkning spores stærkt i det.

Skotlands Indbyggere vare ligeledes oprindelig Kelter, men efterhaanden fik ogsaa dette Land ved Vikingetogene en germansk Befolkning. Det keltiske (gæliske) Sprog holdt sig dog i flere af Højskotlands Egne, hvor det endnu ikke ganske er uddød. De skotske Gæler vare delte i flere Stammer („Klaner“), der havde en fælles Overkonge, som ofte maatte hylde de engelske Konger. Samtidig med Edvard Bekjenderen regerede i Skotland den svage Kong Dunkan; han blev myrdet af „Tanen“ Macbeth, men denne blev kort efter overvunden af Dunkans Søn, Malkolm. (Shakespeares „Macbeth“).

Irland var ogsaa beboet af Gæler. Allerede i det 5te Hundredeaar blev Kristendommen forkyndt paa Øen af Patrik, „Irlands Apostel“. Irenerne toge med saa stor Glæde imod Evangeliet, at deres Land gik under Navnet „de helliges Ø“, og i den følgende Tid kappedes de med Briterne om at kristne Skotland.

Slaverne og Tyskland.

De tyske Karolinger vare ikke bedre end de franske, og Tyskland havde farlige Fjender i Madjarerne og Slaverne. Madjarerne vare et finsk Rytterfolk, der boede i Ungarn; fra deres Sprog ere flere Ord vedkommende Rytteriet gaaede over i de evropæiske Sprog (som f. Ex. Husar). Senere blev dette Folk længe Europas Værn mod Tyrkerne. Slaverne*) vare et Fællesnavn paa de mange mindre Stammer, der boede i Østevropa (Vender, Polakker, Russer, Tjekker osv.) De havde blandet sig

*) Dette Navn udledes af „slow“ o: Ord. Folket kaldte sig selv „de talende“, men fremmede kaldte de „umælende“.

med flere af de ved Folkevandringen indkomne asiatiske Folk og havde længe været urolige Naboer. Deres Religion var en Dyrkelse af den hvide („Svantevit“) og den sorte Gud, og hver af disse Overguder havde atter hvide eller sorte Underguder, og til disse Gud-domme ofredes der stundum Mennesker. Slaverne vare bekendte for deres Gjæstfrihed og deres Glæde ved Folkesange og Dans, men tillige for deres Troløshed og Grusomhed. Deres Sæder mindede i det hele taget meget om Østerland. Navnet „Slaver“ brugtes især om Folket, der boede om Staden Novgorod. Disse novgorodske Slaver havde ondt ved at hævde sig over for de omboende finske Folk, og derfor indkaldte de de tapre Nordboere. Den svenske Høvding Rurik og hans to Brødre drog da (omtr. 860) til Novgorod. De fik Navnet „Russere“, der rimeligvis er en Fordrejelse af det finske Navn paa Svenskere. Rurik samlede efter sine Brødres Død hele Riget og kaldte sig „Storfyrste af Rusland“. Siden udbredte Nordboerne („Varægerne“, af værg o: Spyd) sig over en stor Del af det øvrige Rusland. De erobrede Kijef, som blev Rigets Hovedstad, og gjorde Tog mod Konstantinopel; men den græske Kejser købte dem til at drage bort. Omtrent ved Aaret 1000 udsendte Fyrst Vladimir (Valdemar) af Kijef nogle Stormænd („Bojarer“), der skulde undersøge Nabofolkenes Religioner; thi Vladimir havde tabt Troen paa sine egne Guder. De muhamedanske Moskeer „med den ulidelige Stank“ tiltalte ikke Bojarerne, men da disse kom til Konstantinopel, bleve de overvældede af Sofiakirkens og den græske Gudstjenestes Pragt. Efter deres Raad lod Vladimir sig døbe, og hans Folk blev tvunget til at følge hans Exempel. Efter Vladimirs Død tilrev hans Naboer sig flere af hans Lande, og noget over to Hundredeaar senere tvang den mongolske „Storkan“ for „den gyldne Horde“ ved Volgafloden Russerne til at betale Skat. —

Da den sidste af de tyske Karolinger var død (911), tiltog Stormændene i Riget sig Ret til Kongevalget. Skjønt Tyskland saaledes blev et Valgrige, tog man dog i Reglen den ny Konge af den afdødes Slægt. Da den kraftige Hertug af Sachsen under Navnet Henrik Fuglefænger (918—36) havde bestaget den tyske

Trone, oprandt der en lysere Tid for dette Land. Baade Henrik og hans Søn Otto I (936—73) kæmpede heldig mod Madjarene, og da Stefan den hellige (1000) havde grundlagt et Rige i Ungarn og indført Kristendommen der, fik Tyskland Ro fra den Kant. Otto I tog ogsaa Del i de blodige Kampe, der rasede i Norditalien mellem Karl den stores Ætlinger paa Spindesiden. Ved Giftermaaal med en italiensk Dronning fik Otto I Krav paa Norditalien, og han værgede sin Ret med Sværdet. Da han var bleven Norditaliens Konge, drog han ned til Rom for at modtage Kejserkronen af Pavens Haand (962). Otto „den store“ blev saaledes Stifter af det saakaldte „hellige romerske Rige“, der for Midalderens Folk stod som den højeste verdslige Magt ved Siden af Pavedømmet, der holdtes for den højeste aandelige. Senere blev det almindeligt, at de tyske Konger efter Kongevalget i Tyskland drog til Rom for at blive kejserkronede af Paven. Den nære Forbindelse mellem Tyskland og Italien gav Anledning til utallige Stridigheder, og Kejser og Pave kunde sjælden forliges. Kejserne vilde som „Kirkens Skytsherrer“ blande sig i dens Styrelse, og Paverne gjorde paa deres Side Fordring paa „de to Sværd“, der gav dem Magten baade i aandelige og verdslige Ting.

Den første Kamp mellem Kejser og Pave.

Det første Sammenstød imellem de to Stormagter skete, da Gregor VII sad paa Pavestolen (1073—1085). Han var Søn af en toskansk Haandværker, og hed egentlig Hildebrand (o: Slagsværd). Ved sin strænge Sædelighed og sine store Aandsgaver havde han banet sig Vej til Kardinalværdigheden. Længe før han selv blev Pave, havde han været Pavernes Raadgiver og som saadan oplevet skæbnesvangre Begivenheder og fremkaldt vigtige Reformers. I Aaret 1054 var der indtraadt en stor Søndring i Kirken, i det den østerlandske Kirke havde sagt sig løs fra Roms Overherredømme. Romerkirken havde nemlig i Tidens Løb unddraget Lægfolk Kalken i Nadveren, forbudt Præsternes Ægteskab og alle Vegne indført det latinske Sprog som Kirkesprog. Grækerkirken hævdede derimod Nadver under begge

Skikkelser, Præstægteskabet og Modersmaalet, men Daabspagten havde den ændret. Disse og andre Forskjelligheder gav Anledning til Sønningen, og siden den Tid har den „katholske“ Kirke været spaltet i to Dele, den romerske og den græske. Som Kardinal havde Gregor faaet Pavevalget lagt i Kardinalernes Haand og derved sikret dets Uafhængighed af Kejser og Adel. Som Pave hævdede han den Grundsætning, at Kejserdømmet fik sin Glans fra Pavedømmet, som Maanen sit Lys fra Solen. Ved at fordre, at Præsterne skulde leve i ugift Stand (Cølibat), vilde Gregor gjøre dem uafhængige af de Baand, Familielivet bringer med sig. Kun med stor Møje lykkedes det efterhaanden at sætte Cølibatet igjennem i Evropeas Lande, og enkelte Steder, som paa Island, lykkedes det aldrig. Gregor forbød Bisperne at modtage Tegnene paa deres Værdighed (Bispeskrudet, Ringen og Staven) af en verdslig Fyrstes Haand og stemplede en saadan Fremgangsmaade med Navnet „Simoni“ (efter Simon Trolldmand i Ap. Gjern. 8). Derved haabede han at skaffe Kirken en lydig Tjenerskare, der uden at bindes af noget jordisk Hensyn vilde kæmpe for Pavedømmets Sag. Samtidig med Gregor regerede i Tyskland Henrik IV (1056—1106). Han førte et forargeligt Levnet og laa i Strid med flere af sine Undersaatter. Disse klagede til Paven, og Gregor indstævnedes da Henrik for sin Domstol; men i Steden for at komme til Rom, holdt Henrik et Møde, paa hvilket han erklærede Gregor for afsat. Gregor svarede med at lyse Kejseren i „Ban“, og denne Banlysning fik alvorlige Følger. Naar en Fyrste blev banlyst, vare hans undergivne nemlig løste fra deres Troskabsløfte, og Tyskerne tænkte allerede paa at vælge en ny Kejser. Da ilede Henrik IV over Alperne til Paven, som han traf i Kanoossa i Toskana. Først da den mægtige Kejser i tre Dage havde staaet barfodet og i Bodsdragt uden for Slottets Port, blev han indladt og løst fra Bannet. Denne Ydmygelse krænkede Henrik overordenlig meget. Saasntart han havde faaet en Hær samlet, drog han mod Rom og tvang Paven til at ty til Normannerhøvdingen Robert Guiskard i Neapel. Medens en ny Pave holdt sit Indtog i Rom, døde Gregor VII i Salerno. Hans sidste Ord vare: „Jeg har elsket Ret-

færdighed og hadet Uretfærdighed; derfor dør jeg i Landflygtighed.“

Kampen mellem Kejser og Pave fortsattes imidlertid efter Gregor VII's og Henrik IV's Død, indtil det i Aaret 1122 kom til en Aftale i Worms („Wormser-Konkordatet“). Ved den blev det bestemt, at Bispener skulde have Skrud, Ring og Stav fra Rom, men derimod Sceptret, som Tegn paa den verdslige Myndighed, fra Fyrsterne. Kampen om „Lensindklædningen“ (Investituren) var ført med saa megen Voldsomhed, fordi der med Bispeembederne fulgte store Godser og en udstrakt Myndighed, som Fyrsterne ikke gjerne saa i andres Hænder end deres Venners. Wormser-Konkordatet var et Forsøg paa at „give Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er“; men det tilfredsstillede hverken Kejser eller Pave, og Striden mellem de to Stormagter varede ved gjennem hele Midalderen.

Livet i Midalderen.

Folkevandringen havde skaffet den største Del af Evropa ny Beboere. Naar de indvandrede Folk havde erobret et Land, tog de i Reglen al Grundejendom i Besiddelse. Kongen fik et større Stykke af Landet, og hans Krigere mindre Stykker til fri Ejendom (Allodium) med den Forpligtelse at hjælpe ham med Tropper i Krigstid. Det tiloversblevne blev overladt de forrige Ejermænd mod en Skat eller en Afgift. For at knytte Frimændene nærmere til sig, overlod Kongen dem ofte Lodder af den Del, han havde faaet. Saadanne Lodder kaldtes Len; Giveren kaldtes Lensherre, og Modtageren Lensmand eller Vasal. De Frimænd, der havde store Allodialgodser eller Len, uddelte ogsaa ofte Stykker af disse til mindre heldig stillede; derfor hændtes det ofte, at den, der var Kongens Vasal, selv havde Vasaller. Gjensidig Troskab skulde binde Lensmanden og Lensherren til hinanden. Oprindeligt vare Lenene kun overdragne vedkommende Lensmand paa Livstid; men Kronens Vasaller tiltrodsede sig snart Arveligheden af deres Len, og de følte sig ofte som Kongens Ligmænd. Desuden tilegnede nogle enkelte rige Frimænd sig i Tidens Løb næsten hele den fri Ejendom i et Land,

saa at de mindre Frimænd sank ned til at blive skattepligtige Forpagtere. Efterhaanden forværredes disse „ufri og ufrelse“ Mænds Kaar, og til sidst blev næsten hele Landbefolkningen Trælle eller livegne, og som saadanne vare de prisgivne deres Herres Vilkaarlighed.

I Midalderen var der fire forskellige Stænder: Bønder, Borgere, Riddere og Kirkens Tjenere. De første havde ikke meget at sige, men derimod fik Borgerne en ikke ringe Indflydelse, efterhaanden som Stædernes Velstand tog til. For at styrke Sammenholdet indgik de forskellige Kjøbmænd og Haandværkere Foreninger til gjensidig Beskyttelse, og saaledes opstod „Gilder“ og „Lav“. I alle større Byer dannede der sig dog snart en Slags borgerlig Adel („Patriciere“), som ofte undertrykkede Smaaborgerne. Medens Bylivet især blomstrede i Italien, blev Riddervæsenet uddannet norden for Alperne og i Spanien. Dets Udvikling skyldtes i lige Grad Germanernes Æresfølelse og Agtelse for Kvinden og Kristendommens Lovprisning af Troskab og Kjærlighed til de svage. Den vordende Ridder maatte først som Smaasvend (Page) og Væbner gjøre Tjeneste hos en ældre Ridder, der lærte ham Vaabenbrug, medens Kvinderne lærte ham høviske Sæder. Naar han ved en Vaabendaad havde „fortjent sine Sporer“ og holdt sin Vaabenvagt en Nat i en Kirke, modtog han Ridderslaget, og først derved blev han Ridder. Ridderskabet kæmpede for at forsvare Kirken og de svage, især Kvinderne. Allerede Tacitus omtaler, at Germanerne i Kvinden saa „noget helligt og guddommeligt“, hvorfor hun blandt dem æredes mere end anden Steds. Midalderen drev denne Ærbødighed for Kvinden op til en stor Højde. Dyrkelsen af Herrens Moder (Madonna) gjorde sig mere og mere gjældende, men ved Siden af denne hellige Elskov glemtes ikke den jordiske. For at vinde Ros af sit Hjertes Dame gik Ridderen ud paa farlige Æventyr. Hjemme paa Borgene førtes der et temmelig ensomt Liv. Kvinderne baldyrede eller fulgte Mændene paa Jagten. Af og til forkortedes Tiden ved Tavlebordet, Skakspil eller Tærningkast, eller ogsaa kom en Trubadur til Borgen og forlystede dens Beboere med sine Sange. Baade ved store og smaa Hoffer var der i Regelen en

Hofnar, som oftest en vanfør Stakkel, der havde Frisprog over for alle, og som tit hævnedes sig for den Spot, han led, ved at sige drøje Sandheder. Stundum holdtes der Ridderspil eller Turneringer, ved hvilke tapre Riddere „brød en Lanse med hinanden“. Den, der vandt de fleste Sejre, blev af Herolderne hilset som „Damernes Længsel og Riddernes Skræk“. Folkefester vare heller ikke ualmindelige. Allerede i Midalderen var det Skik ved Fastelavnstid at slaa Katten af Tønden og at stikke til Straamanden, og senere hen paa Aaret at danse om Majtræet og at ride Sommer i By.

Ved Siden af Ridderskabet stod Præsteskabet. Præsterne vare omtrent de eneste, der havde boglig Dannelse, og dette, i Forbindelse med Troen paa Præstestandens Fortrin frem for de andre Stænder, gav dem en stor Betydning. De havde deres egne Dommere og vare unddragne den verdslige Domstol. Rundt i Landene rejstes talrige Klostre (o: Indelukker), i hvilke flittige Munke (o: Eneboere) under en Abbeds Styrelse levede et stille Liv, der var helliget Andagtsøvelser, Studier, Afskrivning af Bøger, Skolehold eller Agerdyrkning. Munkevæsenet kom egentlig fra Ægypten, men det bredte sig stærkt i Vesterland, især siden Benedikt fra Nurcia i det 6te Hundrebaar havde grundet det berømte Kloster paa Monte Cassino i Nedre-Italien. Munkene aflagde tre Løfter om: Cølibat, Fattigdom og Lydighed mod deres foresatte. De har udrættet overordentlig meget ved at være Kristenkjærlighedens og Mildhedens Talsmænd i en raa Tid, ved at gemme Fortidens Bogskatte, ved at undervise de unge og ved at omskabe Skove og Heder til frugtbart Agerland. Da der ikke var Kroer og Gjæstgiverier den Gang, aabnede Klosterportene sig ogsaa gjæstmildt for de vejfarende. Der var forskellige Munkeordener, men de havde alle den samme Historie. De stiftedes af en aandsmægtig Personlighed, der paatrykte Ordenen sit Præg. Naar de saa med Rette havde vundet Anseelse, sank de gjerne hen i Ladhed og Overdaadighed, og alle Slags Laster gik i Svang bag Klostrets Mure. Cluniacenserne fra Klostret Clugny og Cistercienserne fra Citeaux, ere Navnene paa de to franske Munkeordener, der spillede den største Rolle. Hver

af disse Ordener havde talrige Klostre og ejede store Jordegodser. En Aflægger fra Citeaux var Klostret i Clairvaux, som var grundet i det 12te Hundredeaar af den hellige Bernhard. I det 13de Hundredeaar opstod de saakaldte Tiggerordener, Fransiskanerne (Graabrødre) og Dominikanerne (Sortebrødre). Fransiskanernes Stifter var Italieneren Frans fra Assisi, en rig Kjøbmandssøn, der solgte alt, hvad han ejede, og drog om i Pjalter for at prædike Bod og Omvendelse. Den anden Tiggerorden stiftedes af Spanieren Domingo Gusman, der især stræbte efter at omvende Mavrerne til Kristendommen. Hans Orden fik siden det Hverv at opspore Kættene og at stille dem for de saakaldte Inkvisitionsdomstole, der rasede med Baal og Sværd mod alle dem, der ikke delte Kirkens Tro. Derfor gav Folkevittigheden Dominikanerne Navnet „Vorherres Hunde“ (Domini canes). Det religiøse Liv antog i Midalderen ofte sygelige Former. Da saaledes Pesten (den sorte Død) i det 14de Hundredeaar bortrev mange Mennesker i Evropa, drog Tog af de saakaldte „Svøbebrødre“ (Flagellanten) rundt i flere Lande. Iførte Kapper med paasyede Kors og med Hætter over Hovedet gik de fra Stad til Stad, og under Salmesang og Kirkeklokkernes Klæmtent piskede de sig selv med Svøber som Tegn paa deres bodfærdige Sindelag. Mange Steder paa Landevejene var der henlagt Svøber til Brug for de vejfarende.

Den ny Strømning i Midalderen gav sig ogsaa Vidnesbyrd i Kunsten og Videnskaben. I alle Kunstens Værker spores der et ungdommeligt Liv; de gamle Former forlades, og Folkeandaen gjør sig gjældende ogsaa i Kunsten, saa at der skabes noget nyt. Det er navnlig i Bygningskunsten, at det ny kommer til Gjennembrud, og det er Nordfrankrig, som især bærer det frem. Prægtige Kirker i den saakaldte „gotiske“ Stil*) rejstes rundt i alle Lande og forkyndte Kirkens Magt og Rigdom. Kirkerne i denne Stilart udmærke sig ved Skønhed baade i det ydre og indre. De ere ofte forsynede med slanke Taarne, der ikke lade Øjet

*) Dette Navn bærer den, fordi man tidligere fejlagtig har givet Goterne Æren for den

finde Hvile, før det har naaet Spiret med Korset. I Steden for den brede Rundbue kom Spidsbuen i Brug, og denne og de slanke Piller, som adskilte Kirkens Skibe, gav hele Bygningen et frigjørende og op-højet Præg. I det indre af de gotiske Kirker hersker der et ejendommeligt Halvmørke, som frembringes derved, at Lyset falder ind gennem broget malede Vinduer. Billedhuggere og Malere kappedes med Bygmestrene om at smykke Kirken, og den hele Gudstjeneste søgte at virke paa Sanserne. Vi høre ofte, hvilket stærkt Indtryk det gjorde f. Ex. paa Nordboerne, naar de første Gang traadte ind i Sydens eller Frankrigs skønne Kirker, hvor de mange Alterlys skinnede, og Røgelsen duftede, medens Sangen brusede gennem de høje Hvælvinger, ledsaget af Orgelets Toner.

Videnskabeligheden i Midalderen plejedes især i Klostrene og Skolerne ved Domkirkerne samt paa de Højskoler („Universiteter“), der efterhaanden oprettedes i alle Lande. Ved Universiteterne i Oxford, Köln og Paris blev der især lagt Vind paa Theologi og Filosofi, i Bologna dyrkedes Retsvidenskab, og i Salerno Lægekunst. De midalderlige Tænkere og Videnskabsmænd udmærkede sig ofte ved stor Skarpsindighed, men denne blev ikke sjælden til en tør Spidsfindighed, der gav sig af med allehaande nyttige og uløselige Spørgsmaal („Skolastik“). Mod de saakaldte „Skolastikere“ optraadte „Mystikerne“, der over for den kolde Forstandighed hævdede Hjærtets Ret til at tale med i aandelige Ting. Naturvidenskaberne stode i Midalderen paa et meget lavt Trin. Kemien dyrkedes kun, fordi man ved dens Hjælp troede at kunne gjøre Guld (Alkymi), og Astronomien, fordi man mente at kunne læse et Menneskes Skæbne i Stjærnerne (Astrologi). Derimod havde Historien mange Dyrkere. De flittige Munke optegnede i deres Aarbøger („Annaler“) Fortidens og Samtidens mærkeligste Begivenheder. Næsten alle Folkeslag have saadanne midalderlige Klosterkrøniker, der ere vigtige Kilder for vort Kjendskab til hine Tider (Sven Aagesøn, Sakse).

De første Korstog.

Allerede i det 4de Hundredeaar havde Konstantin den stores fromme Moder Helene foretaget en Valfart

til Jerusalem, og siden drog aarlig store Skarer af Pilegrimme til det hellige Land. Selv da Araberne havde taget Landet, blev Pilegrinstogene ved; thi den, der gav en Guld mønt i Skat, kunde færdes i den hellige Stad uden at lide Overlast. Men da de seldsjukiske Tyrkers Sultan havde erobret Syrien og Palæstina, oprandt der en Trængselstid for de Kristne. Gregor VII havde tænkt paa at vække Kristenheden til Kamp mod Tyrkerne, men han havde haft nok at gjøre i Europa. Under en af Gregor VII's nærmeste Efterfølgere, Urban II, kom Munken Peder fra Amiens hjem fra en Pilegrimsfærd og skildrede de Trængsler, der overgik de Kristne i det hellige Land. Urban II sammenkaldte da et Møde i Klermont i Syd-Frankrig (1095), og der opmuntrede han i en kraftig Tale den vesterlandske Kristenhed til Kamp mod Islams Bekjendere, som vanhelligede Kristenfolkets hellige Steder. Han haabede tillige, at et saadant Tog skulde gjøre Ende paa Riddernes idelige indbyrdes Fejder. Da han havde sluttet sin Tale med en Opfordring til „at fornægte sig selv og at gribe Korset for at vinde Kristus“, lød fra alles Læber Raabet: „Gud vil det!“ De fromme Stridsmænd hæftede et Kors paa den højre Skulder, og deraf fik de Navnet Korsfarere, og Togene kaldtes Korstog. Kirken lovede alle Korsfarere fuldstændig Syndsforladelse og den evige Salighed, og stundum ogsaa jordiske Fordele: Frihed for Trældom og Gjæld, samt stort Bytte i det rige Østerland. Kjærnen i Hæren udgjordes af Normannerne fra Frankrig, England og Italien; de greb først og stærkest Korstogstanken, og rev det øvrige Ridderskab med. Tyskerne kom derimod sent og forholdsvis smaat med. Mellem Førerne paa dette første Korstog indtog Gotfred af Bouillon en fremragende Plads. Han og hans Broder, Balduin af Flandern, blev fulgt af en Hær fra Egnene om Meuse og Escant. Den franske Konges Broder, Hugo af Vermandois, mødte med Franskmænd og Burgundere, medens Rajmund af Toulouse førte det tapre sydfranske Ridderskab. Vilhelm Erobrerens Søn, Robert af Normandiet, samlede de franske Normanner, og til dem sluttede de italienske sig senere under Robert Guiskards Sønner, Boemund af Tarent

og Tankred. Efter Fortællingen skal ogsaa en dansk Prins, Sven, noget senere have sluttet sig til den store Korshær.

Da Forberedelserne til Toget varede Peder fra Amiens for længe, drog han og Ridder Valter Pengeløs i Forvejen med en uordnet Skare. Kun en ringe Del af denne naaede Lilleasien; Sygdom, Sult og Kampe bortrev de fleste. Peder og nogle faa tusende kom tilbage for at slutte sig til den store Korsfarerhær, som brød op i Foraaret 1096. Dens Vej gik over Grækenland. Den græske Kejser, Alexios Komnener, blev slet ikke glad ved at se denne „Barbarerflok“ i sit Land; men da Korsfarerne lovede at tilbagegive ham alle de tidligere østromerske Stæder, som de kunde erobre, blev de satte over til Asien. Paa en Slette uden for Nikæa (Isnik) holdtes der Mønstring, og man talte i alt 100,000 Ryttere og 200,000 vaabenføre Fodfolk foruden Oldinge, Kvinder, Børn og Munke. Erbringelsen af Nikæa var Korsfarernes første Vaabendaa. Senere blev baade Edessa (Orfa) og Antiokien indtagne, men dermed var ogsaa Enigheden mellem Korsfarerne forbi. Balduin blev med sine Krigere i Edessa og grundede der et Rige, medens Boemund oprettede et andet i Antiokien. Hovedhæren naaede under Gotfreds Førelse efter mange Møjsommeligheder endelig Jerusalem ved Pintsetid 1099, men der ventede dem nye Prøvelser. Idelige Kampe med Fjender, Vandmangel og den brændende Hede bortrev mange; men Begejstringen for Frelseren lod de tilbageblevne overvinde alle Hindringer. Efter noget over en Maanedes Belejring blev Jerusalem stormet og indtaget den 15de Juli 1099 under Raabet: „Gud vil det! Gud med os!“ Byens Indbyggere og den muhamedanske Besættning fik en skrækkelig Skæbne; med en alt andet end kristelig Hævnjærrighed nedsablede og lemlæstede Korsfarerne baade Jøder og Muhamedanere af alle Aldere og begge Køn. Først da dette Myrderi var til Ende, gik de til den hellige Grav for at takke Gud. Gotfred blev kaaren til deres Konge, men han vilde ikke bære Guldkrone, hvor Kristus havde baaret Tornekronen; derfor kaldte han sig blot „den hellige Gravs Skytsherre“. Gotfred døde allerede Aaret efter, og hans

Broder Balduin arvede Riget og antog Kongetitlen. Det nye Kongerige, „Gravriget“, blev ordnet som Vesterlands Lensriger. Idelige Besøg af mindre Skarer Korskæmper fra Evropa gjorde det i Begyndelsen muligt at udvide Gravrigets Grænser. Erik Ejegods og Arnungerne fra Giskes Pilegrimsfærd (1103) fik vel ikke videre Betydning, fordi Erik Ejegod kun naaede til Kypern, og Arnungerne kun til Italien. Større Betydning havde derimod Sigurd Jorsalfarers Korstog. Han kæmpede paa Overreisen mod Mavrerne i Portugal, og siden erobrede han i Forening med Kong Balduin Staden Sidon (1110). Som Løn hjembragte Sigurd en Splint af Kristi Kors. Der udbrød dog snart Stridigheder imellem de forskellige Lensfyrster i Gravriget, og derfor blev det et let Bytte for Fjenderne.

Allerede i Aaret 1144 erobrede Sultanen af Mossul Gravrigets Forpost Edessa. Da vakte den fromme og lærde Mystiker Bernhard (se S. 26) atter Kristenhedens Begejstring, og det andet Korstog kom i Stand (1147—49). Kong Ludvig VII af Frankrig tog Korset for at faa Bod, fordi han havde ladet nogle Vasaller indebrænde i en Kirke. Kong Konrad III af Tyskland blev vunden ved en mægtig Korstogsprædiken, som Bernhard holdt i Domkirken i Speyer. Til stor Sorg for Bernhard udrettedes der imidlertid aldeles intet ved dette Korstog. De vesterlandske Kristnes Iver var kølnet, og Grækernes Troløshed og Træskhed beredte idelige Vanskeligheder. Gravrigets mislige Stilling blev derved aabenbar for alle.

Da Kurderhøvdingen Saladin havde erobret Ægypten og Nabolandene i Asien, dristede han sig til at angribe Kongeriget Jerusalem. I Slaget ved Hattin blev Gravrigets sidste Konge og mange Adelsmænd fangne, og snart efter maatte Jerusalem aabne sine Porte for Saladin (1187). Kun nogle af Sæstæderne ved Middelhavet forsvarede sig ved vesterlandsk Hjælp. Saladin var en ædel og tapper Fyrste, der lod sig nøje med at fjerne Korset og at ødelægge Kirkerne uden at tilføje de kristne Indbyggere nogen Overlast. Da Budskabet om Jerusalems Fald naaede Evropa, vakttes Begejstringen paa ny („det tredje Korstog“). Fra alle

Egne, ogsaa fra Danmark, strømmede Skarer sammen for at drage til Palæstina, og de, der blev hjemme, udredede en Korstogsskat, den saakaldte „Saladins-Tiende“. Til Lands førte den 70aarige tyske Kejser, Frederik Rødskjæg, en Hær, medens Kong Rikard Løvehjærte af England og Kong Filip II Avgust af Frankrig sejlede afsted med en Flaade. Saa længe Kejser Frederik førte Landhæren, gik alt godt, men da denne heltmodige Olding var druknet i en lille-asiatisk Flod, drog mange Riddere hjem. Levningerne af Hæren blev af Frederiks Søn, Hertug Frederik af Schwaben, ført til Akkon (Akre), som belejredes af Rikard og Filip. Denne Stad blev indtagen af Korsfarerne, men strax efter drog Filip hjem, fordi han var skinsyg paa Rikards Hæder og ikke kunde enes med ham. Nu var Rikard Togets Hovedfører, men trods sit store Ry kunde han intet udrette. Den gamle Uenighed i Korshæren, og især Strid imellem Rikard og det franske Ridderskab, lammede alle Foretagender. Da det rygtedes, at Kong Filip II Avgust, trods sit Løfte, havde angrebet Rikards Lande, besluttede denne at drage hjem efter at have afsluttet en Vaabenstilstand med Saladin, ved hvilken det blev de Kristne tilladt at besøge de hellige Steder. En Storm drev imidlertid Rikard ind til Italien. Da han vilde drage hjem gennem Tyskland, blev han fangen af en tysk Hertug, der havde været med paa Korstoget og var bleven fornærmet af ham. Denne Hertug solgte Rikard til Frederik Rødskjægs Søn, Kejser Henrik VI, og først da Paven var gaaet i Forbøn, og da der var betalt store Løsepenge, slap Rikard ud af Fængslet. Kort efter at Rikard havde forladt Palæstina, døde Saladin. Da han mærkede Dødens Komme, sagde han til sin Tjener: „tag min Ligdragt og vis mit Folk den og sig, at det er alt, hvad Østerlandets Hersker tager med sig i Graven!“

I den følgende Tid foretoges der vel endnu nogle Korstog, men de vare enkelte Mænds Værk, og derfor vil deres Historie blive fortalt i Sammenhæng med Førmes. Spanierne toge ingen videre Del i alle disse Tog; thi de havde nok at gjøre med at kæmpe mod Mavrerne i deres eget Land. Nordboerne, og især Normændene, toge derimod nogen Del i dem,

men deres Korstogsiver rettede sig dog mest mod Østersølandene. Medens Venden blev hjem søgt af de Danske (Absalon, Valdemar Sejr), gjorde Svenskerne Vikingetog under Korset mod Finland. Finnerne ere et tsjudisk Folkefærd, der hører til samme Folkegruppe som Madjarerne. De kalde deres Sprog „Suomi“, og i dette har de en Del gamle Folkesange, der aande Vemod og Tungsind. Deres store nationale Epos Kalevala er først i vore Dage bleven samlet og opskrevet, som det levede i Folkemunde. Finnerne dyrkede gode og onde Aander, men især en Slags Halvguder med menneskelige Egenskaber. Mod Øst i Landet bo Karelerne og mod Nord Lapperne, hvis Sprog ogsaa hører til den finske Sprogklasse. Erik den hellige aabnede Korstogene til Finland (1157), og senere, i det 13de Hundredeaar, kæmpede baade Birger Jarl og Torgils Knutsson under Korset der. Ved en saadan „Sværdmission“ blev ikke blot Venden og Finland, men ogsaa Kurland, Lifland og Estland kristnede, dels fra Norden, dels fra Tyskland. —

Faa Krigstog i Verden have kostet saa mange Menneskeliv som Korstogene, men der er vel heller ingen, der har haft større Virkninger. Først Alexander den stores og siden Romernes Rige havde tidligere bragt Østens og Vestens Folk i Berøring med hinanden; Korstogene var det næste Skridt fremad til en større Samfærdsel mellem Øst og Vest. Vesterledens Folk lærte meget ved at mødes med Østerlænderne, især med Araberne, der jo stod paa et højt Kulturtrin, og ved at se Levningerne af den græske Kultur. Synskredsen blev derved udvidet, og mange Fordomme udryddedes. Men ikke blot Enkeltmand, hele Samfundet, de forskellige Folk og Stænder, havde Fordel af denne store religiøse Folkevandring. Den fælles Rejse gennem af-sides Egne, der beboedes af Folk med en anden Religion, knyttede Korsfarerne fra alle Lande sammen; paa den følte de sig som Brødre i Kristus. Og som den kristelige Broderkærlighed blev styrket ved disse Tog, blev paa den anden Side mange mindre Skranker mellem de forskellige Dele af det enkelte Folk nedrevne. Den tidligere Modsætning mellem Nord- og Sydfrankrig tabte sig saaledes efterhaanden siden Korstogene. En

anden Skranke, den mellem de forskellige Stænder, begyndte ogsaa fra dette Tidspunkt at tabe sin Betydning.

Kongedømmet vandt i Magt ved at arve de herreløse Len, hvis Ejermænd vare faldne paa Korstog; andre Len solgte Lensmændene til deres Lensherrer for at faa Midler til at komme med. Derfor se vi efter Korstogene de mange smaa Len forsvinde; der bliver herefter færre, men større. — Riddervæsnets fik ved ethvert nyt Korstog en mægtig Udvikling. Der dannedes saakaldte Ridderordener, hvis enkelte Medlemmer forbandt Ridderens Pligter med Munkens, i det de til Munkeløfterne føjede Løfter om Kamp mod de vantro, Beskyttelse af Pilegrimme og Sygepleje. De vigtigste af disse Ridderordener vare: Tempelherre-erne, Johanniterne og de tyske Riddere. Paa Moria Bjærg, hvor Salomons Tempel jo havde staaet, stiftede i Begyndelsen af det 12te Hundredeaar en fransk Ridder, efter den hellige Bernhards Tilskyndelse, „Tempelherrenes“ Orden. Da de Kristnes sidste Fæstning i Palæstina faldt (1291), flyttede Ordenen over til Frankrig, hvor den havde erhvervet store Rigdomme. Samtidig med denne Orden dannedes Johanniternes, der havde valgt Døberen Johannes til deres Skytsherre. Johanniterne („Hospitalsbrødre“, „Korsbrødre“) toge, da de bleve fordrevne fra det hellige Land, Ophold paa Kypærn og Rodos („Rodiserriddere“), men denne sidste Ø blev dem fratagen af Sultan Soliman II. Kejser Karl V skjænkede dem da Øen Malta, og under Navnet „Malteserriddere“ fik de paa ny stor Betydning ved deres Kamp mod Tyrkerne. I Slutningen af det 12te Hundredeaar dannedes de tyske Ridders („Marieridders“) Orden. Disse forenede sig siden med Sværdbrødrene, der vare dannede under Korstogene i Lifland. En polsk Hertug indkaldte (1226) Marieridderne, for at de skulde overtage Kampen mod de hedenske Preussere; disse vare rimeligvis af samme Stamme som Litaverne, en egen meget gammel Gren af den indoeuropæiske Race, helt forskjellig fra de omboende Slaver. Dette Hverv lykkedes Ridderne tilsyneladende godt, saa at de fik dannet en kristen Stat imellem Weichsel og Njæmen, men Folket der

vedblev hemmelig at dyrke de hedenske Guder lige til Reformationstiden. Paa Reformationens Tid antog deres Stormester, der havde sit Sæde i Marienburg, Lutherdommen, og de tyske Ridders Ordensland blev da omdannet til et verdsligt Hertugdømme: Preussen. En nordisk Afglans af Ridderordenerne var Roskildbrødrenes Selskab, der dannedes af Søridden Vette-man paa Prinsekrigens Tid. — Ogsaa Præsteskabet havde Fordel af Korstogene. Kirkens Rigdomme bleve forøgede ved store Gaver, og Præsternes Anseelse steg, samtidig med at Kristendommen udbredtes. — Men mest vandt dog Stæderne. Borgernes Selvfølelse voxede ved at tage Del i Kampen ved Riddernes Side, derfor spores alle Vegne efter Korstogtiden en mægtig Frihedslængsel. Søhandelen fik et stort Opsving, og de nye Handelsveje og Handelsvarer skaffede Stæderne store Rigdomme. Især de italienske Stæder Venezia, Genova og Pisa hævede sig meget paa denne Tid. Sukkerrøret, Blommetræet, Morbærtræet, Ranunkler, østerlandske Roser samt talrige Krydderier og Lægeplanter bleve siden Korstogene indførte til Evropa, og arabiske Heste fik Plads i Riddernes Stalde. Italienske Arbejdere efterlignede de vævede Tøjer, der kom fra Damask, og Glasvarerne fra Tyros, og kunstfærdige Guldsmede kappedes om at indfatte de Ædelstene og Helgenlevninger (Relikvier), der bragtes til Evropa. Metalspejlene afløstes af Glasspejle, og fra det vandløse Lilleasien hjembragte man Modeller til Vindmøller; i alle Grene af Industrien kom der saaledes nyt Liv. — Ogsaa Landalmuens Kaar ændredes noget, i det mange Trælle efter et Korstog blev frie Bønder, og det ubundne Liv paa Korstog i Forbindelse med Synet af fremmede Lande løftede i kort Tid Trællen mere, end Hundredaar, tilbragte i Hjemmets Ensomhed, havde kunnet gjøre det.

Pavedømmet og Hohenstaufferne.

Pavedømmet, der havde ledet hele Korstogsbevægelsen, vandt naturligvis uhyre meget ved den. Efter de tre første Korstog stod det paa sin højeste Tinde. Den lærde og statskloge Pave, Innocens III (1198—1216) gjorde det til sin Livsopgave at skaffe den Sæt-

ning Anerkjendelse, at Pavedømmet stod over Kejserdømmet, og at alle Jordens Fyrster egentlig vare Pavens Lensmænd, fordi denne var Guds og Kristi Statholder. I Kraft af denne selvtagne Myndighed blandede Innocens III sig ind i alle Landes indre Forhold: Han tvang den franske Konge, Korsfareren Filip II Avgust, til at tage sin forskudte Hustru, Ingeborg af Danmark, til Naade igjen. Den engelske Konge, Johan uden Land, Rikard Løvehjertes Broder, maatte ydmyge sig saa dybt, at han ligefrem tog sit Land til Len af Pavestolen. Det havde nemlig i sin Tid Wilhelm Erobreren lovet at gjøre, da han fik Pavens Billigelse af Bretlandstoget. Den tyske Kejserkrone skjænkede Innocens III til sin Myndling Frederik II. Kun i det fjærne Norge vovede den dristige Kong Sverre at trodse Banstraalen fra Rom.

Innocens III fik ogsaa et Korstog bragt i Stand, men dette fjerde Korstog blev rigtignok kun et ynkeligt Vrængebillede af det første. Den gamle, blinde venezianske Doge Dandolo blev Togets Fører; han forstod snildt at bruge Korsfarerne til at udbrede Venezias Vælde i Steden for at gaa til Palæstina. Dette „Kræmmerkorstog“ rettedes mod kristne Stæder ved Østsiden af Adriaterhavet og til sidst mod Konstantinopel, der blev erobret (1204); thi det gjaldt for Venezia om at faa Kolonier, der kunde sikre det Herredømmet over Handelen paa Middelhavet. Innocens III rasede, da han saa Korsfarerne løfte Vaaben mod kristne Brødre, men man stillede ham tilfreds ved at gjøre ham det klart, at den frasøndrede græske Kirke derved atter kom under Pavedømmet. Det saakaldte „latinske“ Kejserdømme, der oprettedes i Konstantinopel, fristede imidlertid kun en ynkelig Tilværelse, og allerede i Aaret 1261 erobrede Staden atter af Grækerne. Endnu et Korstog oplevede Innocens III, men det var af en sølsom Art. I Aaret 1212 forlod en stor Skare Børn, hvis Tal af nogle angives til 40,000, deres Forældre for at erobre det hellige Land. „Børnene gjøre eder til Skamme“, sagde Innocens III til de træge Fyrster, der ikke vilde følge hans Opfordring til et nyt Korstog. „Børnekorstoget“ endte imidlertid ynkelig. Mange omkom paa Vejen, og Resten blev solgt som Slaver i

Ægypten af de troløse Skippere, der havde paataget sig at føre de smaa til Palæstina. Aaret før sin Død sammenkaldte Innocens III et stort Kirkemøde i Laterankirken i Rom. Dette Møde viser os Pavemagten paa Højden, men vi se tillige Øxen ved Roden af Træet. Der udstedtes nemlig de første strænge Love om Kætterforfølgelse, og de vare et Vidnesbyrd om, at den skarp-synede Pave allerede øjnedes den Fare, der siden bragte Pavedømmet Undergangen nær.

Medens de fleste andre Kongeriger efterhaanden blev Arveriger, holdt Tyskland sig som et Valgrige. Valgretten var i Hænderne paa de syv Kurfyrster. Ved Valget foretrak disse i Reglen en Fyrste med smaa Familiebesiddelser, fordi de vare bange for, at en Fyrste, der havde store Familiagodser, skulde blive for mægtig. Da saaledes i Aaret 1137 Tronen var ledig, valgtes den senere Korsfarer (S. 30), Konrad III af Hohenstaufen, til tysk Konge og romersk Kejser med Forbigaaelse af den mægtige Hertug af Bayern og Sachsen, Henrik den stolte, der var af det welfiske Hus. Derved blev Grunden lagt til de langvarige Kampe mellem Welferne og Ghibellinerne. Med dette sidste Navn betegnedes Hohenstaufernes Parti ved en italiensk Fordrejelse af deres Løsen: Hie Waiblingen (en hohenstaufisk Borg). Det var især i Italien, at Krigen mellem de to Partier førtes. Det welfiske Parti dér samlede sig om Paven og Fristæderne, og deres Maal var at bevare Fristædernes Forfatning og at jage Tyskerne ud af Landet. Det ghibellinske Parti, der støttedes af den italienske Adel, kæmpede derimod for Italiens Enhed, selv om denne kun kunde naas derved, at Landet kom under en fremmed Hersker. Da Paven var Sjælen i Welfernes Parti, og Kejseren den Hersker, Ghibellinerne ønskede, betegnes der ofte ved disse to Navne Pavens og Kejserens Venner.

Efter Konrad III's Død besteg hans Brodersøn, Frederik Rødskjæg (1152—1190) Tronen. Han var en dygtig og tapper, men herskesyg Kejser, der gjorde alt for at vinde Herredømme baade i Tyskland, Italien og Norden. Frederik Rødskjæg og hans to nærmeste Efterfølgere fremsatte den Paastand, at Kejserværdigheden bragte dem det samme Overherredømme over

alle kristne Fyrster i de jordiske Forhold, som Paveværdigheden gav Romerbispen over alle andre Bisper i aandelige Sager. To Magter, der mødte med saa store Fordringer som Pave og Kejser den Gang, kunde umulig leve i Fred med hinanden. Da Frederik blev kronet til Kejser, maatte han ydmyge sig saa meget, at han holdt Stigbøjlen for Paven, men da han først var kejserkronet, brød Kampen ud. Han gjorde flere Tog til Rom, og paa et af disse ødelagde han Staden Milano. Hans voldelige Fremfærd mod denne By gav Stødet til Oprettelsen af det lombardiske Forbund. Dette dannedes af de norditalienske Stæder under Veronas Forsæde, og Deltagerne i Forbundet forpligtede sig til at yde hinanden gjensidig Understøttelse i Kampen mod Kejseren. Da Frederik havde tabt det store Slag ved Legnano (1176), maatte han slutte Forlig med Lombarderne og ydmyge sig. Han maatte kysse Pavens Fødder og indrømme de italienske Stæder Selvstyrelse under kejserlig Overhøjhed. Ved samme Lejlighed blev der aftalt Giftermaal mellem Frederiks Søn, Henrik VI, og Constance, Arvingen til det normanniske Rige i Neapel og Sicilien, og derved aabnedes der Udsigt til en vigtig Forøgelse af Hohenstaufernes Familiagodser. Da Frederik kom hjem fra Nederlaget ved Legnano, lod han sin Harme gaa ud over Henrik den stoltes Søn, Henrik Løve. Denne havde nemlig før Slaget forladt Kejseren med hele sit Mandskab. Henrik Løve tænkte paa at oprette et stort nordtysk Rige, men Frederik Rødskjæg lod ham stævne for en Rigsret og fratog ham baade Bayern og Sachsen. Bayern blev givet til det wittelsbachske Hus, der senere ogsaa fik Rhinpfalz, og dette Hus hersker endnu i begge disse Landsdele. Sachsen blev ndstykket i flere mindre Len. Da Henrik Løve efter en treaarig Landflygtighed ydmygede sig for Kejseren, blev han forlenet med Brunsvig og Lyneburg. Da den gamle Kejser saaledes havde faaet Freden bragt til Veje, og besluttede han at gjøre det Korstog, paa hvilket han druknede (S. 31). I Folkesagnet lever Frederik „Barbarossa“ som et tysk Sidestykke til Holger Danske; efter Sagnet sidder „Barbarossa“ dybt nede i Bjærget

„der Kyffhäuser“ i Harzen, men derfra skal han træde frem, naar Tyskland er i stor Fare.

Frederiks Søn, Henrik VI (1190—97) maatte føre en haard Kamp, før han kom i Besiddelse af sin Hustrus Arv, Neapel og Sicilien, og hans Bestræbelser for at gjøre Kejserværdigheden arvelig mislykkedes aldeles. Efter hans Død valgte Welferne Henrik Løves Søn, Otto IV, til Konge, men Ghibellinerne gav Filip af Schwaben, Henrik VI's yngre Broder, deres Stemme. Ved dette dobbelte Kongevalg blev Tyskland spaltet i to Dele, i det Norden anerkjendte Otto, Syden Filip, og Borgerkrigen rasede i Landet. Efter 10 Aars Forløb blev Filip myrdet, og Otto IV anerkjendtes som Hersker af begge Partier. Otto IV drog derpaa til Italien for at faa Kejserkronen. Pave Innocens III havde ved at yde Otto IV sin vigtige Understøttelse faaet ham til at opgive Kejserdømmets Fordringer paa Højhedsretten over Kirkestaten, men saa snart Otto IV var kejserkronet, ænsede han ikke sit Løfte. Da slyngede Innocens III Banstraalen imod ham, i det han med Hentydning til Skriftens Ord sagde: „det angrer mig, at jeg har skabt dette Menneske“. Samtidig sendte han sin Myndling, Henrik VI's unge Søn, Frederik II, til Tyskland. Ghibellinerne gave gjerne den haabefulde Yngling deres Stemme, og han blev endnu før Otto IV's Død kronet i Aachen. Ved den Lejlighed aflagde han til Pavens store Glæde Løfte om at gjøre et Korstog.

Kort efter døde Innocens III, og under hans Efterfølgere blussede Striden mellem Kejser og Pave op paa ny. Frederik II (1215—50) var opdragen paa Sicilien. Der havde Araberne nedsat sig i saa stor Mængde, at Øen var lige saa meget muhamedansk som kristelig. Frederik II's Omgangsvener vare for en stor Del Muhamedanere, og ved hans letfærdige Hof herskede der en aldeles østerlandsk Tone. Innocens III havde som hans Formynder vundet hans Hengivenhed, men efter denne Paves Død optog Frederik II sin Slægts Planer. Han tøvede længe med at begive sig paa det Korstog, han havde lovet at gjøre, og derfor lyste Paven ham i Ban. Da han endelig, uden at være løst fra Bannet, drog til det hellige Land, blev der lagt „kirkeligt Forbud“ (Interdikt) paa alle de Steder, han kom til, og hans

Lande i Syditalien bleve besatte af pavelige Soldater. Frederik II's Korstog, det femte (1228—29), endte heldig. Kejseren forstod saa snildt at nytte Uenigheden mellem de østerlandske Fyrster, at Jerusalem, Betlehem og Nasaret med omliggende Land, samt Kyststrækningen fra Joppe til Sidon, blev afstaaet til de Kristne. Den banlyste Kejser paasatte sig da selv uden al Højtidelighed Kronen som Konge af Jerusalem. Dette nye Kongerige blev dog heller ikke gammelt; thi endnu inden Frederik II's Død erobrede et vildt østerlandsk Folk, Kovaresmierne, Jerusalem, og Akkon blev til sidst de Kristnes eneste Besiddelse, indtil ogsaa denne Stad faldt (1291).

Da Frederik II kom hjem, jog han strax „Nøglesoldaterne“ ud af sine Lande og tvang Paven til at ophæve Bannet. Den Fredstid, som derpaa fulgte, nyttede Frederik II til at arbejde for sine Staters Vel. I Neapel oprettede han et Universitet, det første i Evropa, paa hvilket der dyrkedes flere forskellige Videnskaber. I Tyskland gav han Love, der skulde sætte en Grænse for Riddernes Fejder og Røvertog; men dog skaffede Kejseren stadige Ophold i Italien de tyske Fyrster stor Frihed. I Aaret 1239 vilde Frederik II tvinge de lombardiske Stæder til at anerkjende Kejseren Overhøjhed, som de havde lovet hans Bedstefader, Frederik I. Da Stæderne ikke vilde det, udbrød der en ny blodig Kamp mellem Welfer og Ghibelliner i Italien. Paven lyste atter Frederik II i Ban og afsatte ham, „fordi han var en Gudsbespotter, en Muhamedaner, ja Antikrist“. Frederik II skaanede imidlertid heller ikke Paven. „I Konger og Fyrster“, skrev han, „har Grund til at sørge over Kirken; thi dens Hoved er sygt. Dens Fyrste er en brølende Løve, en falsk Profet, en brødefuld Præst.“ Tyskerne valgte en Modkejser, og Paven skal endog have tænkt paa at tilbyde den norske Konge Haakon Haakonsøn den tyske Trone. Midt under Striden døde Frederik II i Neapel i sin kjæreste Søn Manfreds Arme efter at være løst fra Bannet af en italiensk Ærkebisp. I det Testament, som han havde opsat faa Dage før sin Død, udtalte han vel, at „den hellige romerske Kirke skulde have sine Rettigheder tilbage;“ men han havde tilføjet,

at „hverken Rigets Ære eller Rettigheder maatte lide derved“. I Tyskland kom hans Søn, Konrad IV, paa Tronen, men han regerede kun kort (1250—54), og med ham uddøde Hohenstaufernes Kongeslægt i Tyskland. I Syditalien fik den ridderlige Manfred Magten til stor Sorg for Paven, der tog sin Død af Ærgrelse herover. En følgende Pave tilbød den franske Konge Ludvig IX's Broder, Karl af Anjou, Neapel og Sicilien som Len, hvis han selv kunde erobre disse Lande. Karl af Anjou fulgte Pavens Indbydelse og landede med en Hær i Italien. Det kom til et blodigt Sammenstød ved Benevent (1266) mellem det franske Ridderskab og Manfreds Tyskere og Arabere; disse gjorde længe Modstand, men da Neapolitanerne pludselig forlod Manfred, tabte han Slaget. For ikke at overleve sin Magt, styrtede han sig ind i Kamptummelen og fandt Helte-døden. To Aar senere gjorde Konrad IV's 16aarige Søn, Konradino, et Indfald i Italien for at erobre Hohenstaufernes Arv der. Konradino blev fangen i et Slag og derpaa halshugget paa Torvet i Neapel af den haardhjærtede Karl. Andre Ætlinger af den hohens-taufiske Helteslægt maatte friste Livet i Fængsel. Til sidst blev dog Karl af Anjous grusomme Regimenter Sicilianerne undholdeligt. En Ghibellin, som Karl havde fornærmet, vakte et Oprør, i hvilket alle Franskmænd paa Øen bleve myrdede af Sicilianerne (den sici-lianske Vesper 1282). Derpaa indkaldte disse Man-freds Svigersøn, Peter af Aragonien, der heltemodig hævdede sit Herredømme over for Karl af Anjou.

England og Frankrig.

Korstogene tilhøre udelukkende Midalderen, og Kam-pen mellem Kejser og Pave blev udkæmpet i denne, men Englands og Frankrigs Kamp om Overherredømmet fortsættes langt ud over Midalderen. Allerede i de første Afsnit af denne Kamp se vi de to Riger slaa ind paa en højst forskjellig Udvikling, i det England bliver Folkefrihedens, og Frankrig Enevældens Bannerfører. Da Vilhelm af Normandiet havde erobret England, følte han sig stærk nok til at kue den engelske Adel, og hans Efterfølgere gik videre i hans Spor. Som Mod-

vægt mod Kongernes tyranniske Lyster sluttede da Ade-len og Borgerne sig sammen for at værgе Friheden. Anderledes gik det derimod i Frankrig. Der var det Adelen, der havde Overmagten og misbrugte den, og derfor var det i Frankrig Kongen og Folket, som stod sammen i Kamp mod Adelen. Da Kongen havde Anførslen i denne Strid, fik han den største Del af Sejrens Frugter. Den forskjellige Udvikling i de to Lande fører allerede i Midalderen dertil, at Kongen af Frankrig tiltager sig mere og mere Magt baade over store og smaa, medens Parlamentet i England hævder sin Myndighed over for den engelske Konge.

Som Hertug af Normandiet var den engelske Konge fransk Lensmand, og dette Forhold var altid meget uheldigt. I Tidens Løb vandt de engelske Konger imidler-tid stedse større og større Landstrækninger i Frankrig, dels ved Arv, dels ved Giftermaal, og derved blev Stil-lingen endnu vanskeligere. Da Henrik II af Huset Plantagenet (Gyvelgren) besteg den engelske Trone (1154—89), havde han omtrent to Tredjedele af Frank-rig til Len, medens den samtidige franske Konge, Kors-farereren Ludvig VII (1137—80), kun ejede én Tredje-del. Hvis de engelske Konger ikke havde haft idelige Kampe, snart med deres Slægt, snart med Kirken og Adelen, vilde det have været let for dem at tage hele Frankrig; men til Lykke for dette Land var der stadig indvortes Kiv i England. Den kloge og herskesyge Hen-rik II havde saaledes en voldsom Kamp med Kirken. Det engelske Præsteskab havde ogsaa unddraget sig den verdslige Domstol, og derved blev Kongen ude af Stand til at ramme forbryderske Præster; thi Præstedom-stolene frikjendte som oftest deres Standsfæller. Henrik IIs Kansler, Tomas Becket, var sin Konge meget hengiven, og derfor troede Henrik II., at Kirken kunde blive bragt i den gamle Afhængighed af den en-gelske Krone, naar Tomas blev Ærkebisp i Kanterbury. Da han havde faaet Tomas valgt dertil, sammenkaldte han de engelske Baroner til et Møde i Klarendon, hvor der blev vedtaget flere Beslutninger, der berøvede Kirken Domsret og gav Kongen Magt over Kirken og Kirkegodset. Tomas Becket underskrev disse Beslut-ninger, men bag efter fortrød han det, og Paven løste ham

fra Underskriften. Han maatte da flygte, men Kongen gik snart ind paa et Forlig, og Tomas kom tilbage. Da Henrik II mærkede, at han aldeles ikke var til Sinds til at give Afkald paa Kirkens formentlige Rettigheder, udbrød han: „kan da ingen skaffe mig af med ham?“ Nogle Riddere, som hørte dette, ilede til Canterbury, og der dræbte de Tomas Becket for Altret. Folket tog imidlertid den døde Ærkebispes Parti, og Henrik II maatte barfodet og i Bodsdragt drage til Tomas' Grav og vaage der i Faste og Bøn et Døgn, medens Bisperne piskede ham med Svøber. Derpaa „gik han glad bort“, og den offentlige Mening var forsonet (1170). Aaret efter udvidede han Kronens Magt ved at bringe den største Del af de irske Klaner til at love Englands Konge Lydighed, men Irland har lige til vore Dage været et saare uroligt Lydland.

Henrik II laa i sin sidste Levetid i Strid med sine Sønner. Den næstældste af disse, Rikard, tog sin Tilflugt til Ludvig VII's Søn og Efterfølger, Filip II (1180—1223), og disse to Fyrster vare, saa længe Henrik II levede, de bedste Venner; de spiste altid ved samme Bord og sov i samme Seng, og de aftalte i Fællesskab at foretage et Korstog (Se S. 31). Dette, der blev tiltraadt, da Rikard (1189—99) var bleven Konge, endte, som ovenfor fortalt, uheldig. Medens Rikard i Palæstina ved sin Tapperhed vandt sig Tilnavnet „Løvehjerte“, angreb Filip II troløs hans Lande. Da Rikard endelig kom hjem, optog han Kampen med Frankrig, men han blev kort efter dræbt ved Belejringen af en af sine Lensmænds Borge.

Filip II's Regering var af stor Betydning for Frankrigs indre Udvikling. Allerede som ungt Menneske røbede Filip II „Augustus“ aandelig Modenhed og Besindighed. Som 15aarig Fyrste maatte han taale mange Overgreb af Vasallerne, men han trøstede sig med, „at Vasallerne bleve gamle, medens han tog til i Kraft og Kløgt; Tiden skulde saa nok give ham Lejlighed til at tage Hævn.“ Da han var bleven ældre, opbød han hele sin Kraft for at knække den overmodige Adel, og for at fratage den de Rettigheder, den havde tiltaget sig. Han befæstede Paris og begyndte at bygge Slottet Louvre; han forsynede Universitetet i Paris med

store Særrettigheder, og gav gode Love, som han søgte at skaffe Gyldighed i hele Frankrig. Under hans Regering, men uden hans Medvirkning, tog den franske Adel Del i det fjerde Korstog (se S. 35). Senere gjorde det nordfranske Ridderskab ogsaa flere Korstog mod de saakaldte Albigenere, et fra den herskende Kirke afvigende Parti, der havde Tilhold i Sydfrankrig.

Da Rikard Løvehjertes yngre Broder Johan uden Land (1199—1216) foer frem med Voldsomhed mod sine franske Vasaller, indstævnedes Filip II ham for sin Domstol. Da han imidlertid tillige nægtede Johan frit Lejde, fulgte denne ikke sin Lenherres Stævning. Filip II erklærede derpaa, at Johan havde forbrudt sine Besiddelser i Frankrig, og han erobrede de engelske Len nord for Loire. Disse Lande kom under den franske Krone, og derved blev Kronens Lande mere end fordoblede. Johan kom kort efter i Strid med Pave Innocens III (se S. 35). Paven erklærede til sidst, at Johan havde mistet sin Ret til den engelske Trone, og han gav Filip II det Hverv at erobre England. Johan blev rasende, og svor paa, at han vilde skjære Næsen af alle Romere, som vovede at komme til England og drukne alle de engelske Præster. Men da han indsaa den Fare, der truede ham, gik han til den modsatte Yderlighed. Han lovede at betale Paven Skat og at erkjende ham for Englands Lensherre. Filip II gjorde Indsigelse mod dette Skridt og erklærede, at ingen Konge uden sine Stormænds Samtykke kunde forvandle sit Rige til et Len; hvis Paven vilde billige Johans Fremfærd, vilde han give et farligt Exempel. For at faa Hævn over Filip II, der holdt sig rede til at sætte over Kanalen, forbandt Johan sig saa med Kejser Otto IV og flere mægtige franske Lensmænd. Ved Bouvines i Flandern mødte Filip II sine Fjender, og han sejrede (1214). Denne Sejr baade over en Kejser og en Konge satte Filip II højt i Franskmændenes Øjne, og den vakte tillige den slumrende Nationalitetsfølelse. Filip II blev gift med den danske Konge Knud VI's Søster, Ingeborg, men Dagen efter Brylluppet forskød han hende. Efter lange Forhandlinger tvang Innocens III ham dog til atter at erkjende hende som sin Hustru.

Da Johan uden Land vendte hjem som over-

vunden, rejste Baronerne sig imod ham og aftvang ham det store Frihedsbrev (Magna charta), der danner Grundvolden for den engelske Frihed. Ved dette lovede Johan at anerkjende Kirkens, Baronernes og Stædernes gamle Rettigheder. Skatterne bleve nøje bestemte, og Kongen lovede paa sine egne og sine Efterkommeres Vegne ikke at paalægge overordentlige Skatter uden Stormændenes Samtykke. Alle engelske Borgere bleve sikrede mod vilkaarlig Fængsling, og Retsplejen skulde være offentlig (Jury). For at sikre sig Overholdelsen af Frihedsbrevet fik Stormændene Kongen til at fjerne de fremmede, der omgav ham, og til at afskedige sine Lejetropper. Desuden valgte Baronerne af deres Midte et Udvalg paa 25 Mænd, der skulde passe paa, at hverken Kongen eller hans Embedsmænd overtraadte Frihedsbrevet; hvis Kongen ikke inden 40 Dage føjede sig efter dette Udvalgs Klager, var det i sin Ret, naar det kaldte Folket til Vaaben mod Kongen. Det varede ikke længe, inden Forfatningens „Vogtere“ fik Anledning til at bruge denne Bestemmelse, og Borgerkrigen brød atter ud. For at samle Penge til at lønne Tropper med, levede Johan som Røver, og da han engang ved Overgangen over en Flod tabte de Penge, som han havde samlet, ærgrede han sig ihjel. Med Johan uden Lands og Filip II's Død er det første Afsnit af Kampen til Ende; i de næste 120 Aar gaar hvert af Rigerne sin Vej, indtil de atter tørne sammen i Hundredaarskrigen. —

Ludvig VIII af Frankrig (1223—26) fortsatte sin Faders Værk, men da han døde, var hans Søn, Ludvig IX (1226—70) kun et Barn paa 10 Aar. De franske Stormænd vilde benytte sig heraf til at faa deres Magt udvidet; men Enkedronningen, Blanka af Kastilien, der havde „Mandemod i et Kvindehjerte“, modstod deres Rænker ved at parre Mildhed med Strængheid. Under Ludvig IX's Mindreaarighed endtes endelig Albigenserkrigene. Ved dem udvidedes den franske Konges Magt meget i Sydfrankrig, og ved dem blev der tillige gjort et stort Skridt hen mod Frankrigs Enhed. Frankrig rummede nemlig lige til denne Tid forskellige Stammer, der adskilte sig stærkt fra hverandre. Beboerne af Isle de France og de omliggende Provinser kaldtes

Franskmænd i snævreste Forstand; desuden var der Normanner og Burgundere. Disse tre Stammer talte hver sit Bygdemaal af det samme Sprog. De betragtede sig tilsammen som „Franskmænd“ i videre Forstand af Ordet, i Modsætning til Befolkningen syd for Loire og især syd for Auvergnebjergene, der talte et forskjelligt, men dog nær beslægtet Sprog, som stod midt imellem Fransk og Italiensk. Disse Sprog kaldtes efter de tre forskellige Ord for „ja“ langue d'oui (nordfransk), langue d'oc (sydfransk eller provencalsk) og langue de si (italiensk). Sydfrankrigs Beboere betegnedes endnu i det 12te Hundrebaar i Nordfrankrig som „fremmede“. Da det albigensiske Kætteri, der fik Navn efter Staden Alby, greb stærkt om sig i Sydfrankrig, baade blandt Fyrsterne, Adelen og Borgerne, fulgte de nordfranske Herrer gjerne Innocens III's Korstogsprædiken; thi den gav dem Paaskud til at fortrænge de sydfranske Adelsmænd fra deres Ejendomme. Kongerne saa ogsaa med Glæde paa disse Korstog, thi de sydfranske Herrer havde været saa godt som uafhængige af Kongedømmet. Da Albigenserne vare udyddede, fik den nordfranske Sprogart aldeles Overvægten, og af den er det nuværende Fransk udviklet; derimod sank det provencalske Sprog ned til at blive Almuemaal. Blanka opdrog sin Søn med den største Omhu. Hver Morgen sagde hun til ham: „Husk, min Søn, at jeg hellere ser dig død, end smittet af en Dødssynd!“ Ogsaa som Konge førte Ludvig IX „den hellige“ et saare fromt Levned. Hver Nat stod han op af sit Leje for at bede, og en Gang hver Uge udlagde han Skriften for sine Hoffolk. Naar han var til Bords, nød han, for at øve sig i Afholdenhed, ingen af sine Livretter, og det var hans største Glæde at sørge for, at de fattige fik Mad. Ofte tvættede han Tiggeres Fødder, helst de blindes, fordi de ikke kunde se, hvem der viste dem denne Kjærlighedsgjerning. Da Budskabet om, at Jerusalem atter var falden i de vantros Hænder (1244), naaede Evropa, fik Ludvig IX ikke Ro, før han havde samlet en Korstogshær. Med den drog han ikke til Jerusalem, men til Ægypten, fordi han mente, at dette Rige var de vantros Bolværk. Toget til Ægypten (1248) mislykkedes, og Ludvig IX blev endog fangen af den ægyptiske Sultans Livvagt,

Mamelukkerne. Efter at have betalt store Løsepenge slap Kongen ud af Fangenskabet. Derpaa drog han til Palæstina for at raade og trøste de Kristne der, og endelig sejlede han hjem med faa Levninger af Hæren. Han bar sit Uheld med kristelig Taalmodighed, og Muhamedanerne gav den bortdragende Konge det Vidnesbyrd, at han var „den stolteste Kristen, der var set i Østerleden“. Over for sine Stormænd viste Ludvig IX megen Fasthed. Han fortsatte Filip II's Arbejde for at faa en fælles Lovgivning for hele Frankrig indført. I sine egne Provinser indsatte han dygtige og redelige Dommere. Han gik ikke sjælden selv ud i Vincenneskoven og satte sig under en stor Eg for at høre paa Folkets Klager og Bønner. Den kongelige Domstol („Parlamentets“) Anseelse steg stedse mere og mere, og snart blev det Skik at indanke Sager, der vare paadømte af Lensmændene, under denne som en Slags Højesteret. Efterhaanden som Retssagernes Mængde forøgedes, blev der ogsaa oprettet „Parlamente“ i Provinserne; men Pariserparlamentet stod dog i størst Anseelse, fordi det ikke blot var en Domstol, men tillige Deltager i Lovgivningen. Trods sin Fromhed var Ludvig IX dog en bestemt Modstander af Pavens Overgreb, og han hævdede overfor denne „de gallikanske Rettigheder“, der satte Grænser for Pavens overmodige Fordringer. Da Rygtet om det latinske Kejserdømmes Fald (1261) naaede Frankrig, vaagnede Lysten til Korstog atter hos Ludvig. Han samlede for anden Gang en Korshær og drog til Tunis for at omvende Tuneserne. Der udbrød imidlertid Pest blandt Fransk-mændene og Ludvig IX blev smittet og døde.

Den hellige Ludvigs Sønnesøn, Filip IV, den smukke (1285—1314), er især bekendt af sin Strid med den myndige Pave Bonifacius VIII. Filip IV vilde styre Frankrig som enevældig Hersker, men dertil maatte han have en Hær og Penge til at lønne denne med. Han lagde derfor Skat paa Kirkegodset, men det gjorde Bonifacius VIII Indsigelse imod. Striden blev ført med samme Voldsomhed som tidligere. Filip IV skrev til Paven: „Din store Tosse skal vide, at vi i verdslige Ting ikke ville staa under nogen“. Derpaa sammenkaldte han et Parlament i Notredamekirken (1302), i hvilket for

første Gang Ombud fra Universiteterne og Stæderne fik Sæde, og for denne første Stænderforsamling førte han Klage over Paven. Præsteskabet, Baronerne og Borgerstanden holdt aldeles med Kongen mod Paven. En Del franske Bisper flygtede imidlertid til Rom, og Paven holdt der et Kirkemøde, efter hvilket han udstedte en mærkelig Bulle. I den hævder han, at der er to Sværd i Verden, det aandelige og det verdslige. Det aandelige føres af Paven paa Kirkens Vegne; det verdslige skal føres af Konger og Baroner, men „kun efter Pavens Bud“. Filip IV samlede efter den Bulle paa ny sine Stænder, og især de retslærde Medlemmer af denne Forsamling tilskyndede ham til helt at undertrykke Pavens verdslige Regimente. Ved franske Penge blev Stemningen i Kirkestaten ophidset mod Bonifacius VIII, og til sidst dannedes der en Sammensværgelse imod ham. Medens han var i den lille Søstad Anagni, stormede en væbnet Bande ind i hans Slot. Da den 86aarige Pave hørte Larmen, iførte han sig sit fulde Skrud og tog Plads paa en Trone med Tiaraen paa Hovedet, Korset i den ene Haand og Pedersnøglerne i den anden. Saaledes blev han greben, sat baglængs paa en Hest og forhaanet. Kort efter døde han af en hidsig Feber. Med Bonifacius VIII endte den Række af stolte Paver, der havde gjort Krav paa Verdensherredømmet. Det var ikke Kejseren, der kom til at triumfere over Paven, skjønt han havde været Pavedømmets væsentligste Modstander, men derimod den franske Konge. De følgende Paver vare aldeles i dennes Vold, og fra denne Tid opslog de endog i omtrent 70 Aar („den babylonske Landflygtighed“) deres Bolig i Avignon, som den Gang hørte til Pavestolen. Der førte de et overdaadigt Levnet, som nedbrød Agtelsen for dem. Efter den franske Konges Ønske ophævede Paven ogsaa Tempelherrernes Orden. Denne vel organiserede, hemmelighedsfulde Orden, der især var mægtig i Frankrig, syntes at være en Hindring for Filip IV's Enevoldslyster, og dens Rigdomme vakte hans Begjærlighed. Ordenen blev anklaget for Gudsfor nægtelse, Muhamedanisme og Usædelighed og ophævet. Den største Del af dens Ejendomme tilfaldt Filip IV.

Efter ham fulgte hans tre Sønner, og med den sidste af dem uddøde den ældre Linje af det kapetinske Hus (1328). —

Johan uden Lands Søn, Henrik III (1216—72) lovede højtidelig at overholde det store Frihedsbrev, men alligevel krænkede han det flere Gange. Til sidst tabte Baronerne Taalmodigheden og under Greven af Leicester, Simon af Montfort, slog de Kongen i et Slag og fangede ham og hans Søn, Edvard. Greven af Leicester var da i et Aar Landets Styrer. Han støttede sig især til Folket, hvis Yndest han vandt ved en Handling, der blev af den største Betydning for Udviklingen af den engelske Forfatning i frisindet Retning. Greven af Leicester kaldte nemlig ikke blot Kirkens og Rigets Stormænd til Rigsraadet eller „Parlamentet“, men ogsaa to Ombud for den lavere Adel i hvert Grevskab og to for hver af de større Stæder. Derved blev Grunden lagt til det engelske Underhus (1264). Edvard slap snart ud af Fængslet, og Greven af Leicester blev, siden slaaet, men Henrik III vovede ikke at ændre hans Værk.

Da Henrik III døde, var hans krigerske Søn, Edvard I (1272—1307), i det hellige Land som Deltager i Ludvig IX's sidste Korstog. Ved Rygtet om Faderens Død ilede Edvard I tilbage til England og overtog Regeringen. Da en af Fyrsterne i Wales nægtede at hylde ham, erobrede han dette Land. Da hans Dronning paa den Tid i Wales fødte ham en Søn, fik den nyfødte Prins Titlen „Prins af Wales“; thi Edvard havde lovet Waliserne at give dem en Høvding, „der var født i deres eget Land og som aldrig havde talt et engelsk eller fransk Ord“. Denne Titel er siden gaaet i Arv til den engelske Tronfølger. Da det gamle Kongehus i Skotland uddøde, forsøgte Edvard I ogsaa at vinde Magten i dette Land. Den norske Konge Erik Præstehaders Datter, Margrete, hvis Moder var en skotsk Prinsesse, var den Gang den nærmeste Arving. Efter Aftale mellem skotske, norske og engelske Sendemænd skulde Margrete drage til Skotland og giftes med Edvard I's Søn. „Pigen fra Norge“ forlod virkelig sit Fødeland, men hun naaede ikke længere end til Orknøerne; der døde hun. Efter hendes Død gjorde

to Kongsømmere, Jon Balliol og Robert Bruce, Fordring paa den skotske Krone. Skotterne bad Edvard I, som deres Overherre, afgjøre Valget, og han erklærede sig for Jon Balliol. Denne blev altsaa Skotlands Hersker, men han blev snart aldeles uenig med Edvard I, fordi han ikke vilde være den engelske Konges lydige undergivne. Edvard I fangede ham da og kastede ham i Fængsel, og en Tid lang førte Englænderne et Voldsherredømme i Skotland. De stolte Skotter vilde imidlertid ikke saaledes lade sig underkue. William Wallace, en fattig ung Adelsmand, samlede sine Landsmænd om sig og slog Edvard I's Hær. De høje skotske Adels herrer vilde dog ikke i Længden lyde Wallace, hvis Adel kun var ringe, og da Enigheden brast, vendte Krigslykken sig. Wallace var den eneste, der ikke vilde give tabt, men til sidst kom han dog ved Forræderi i den engelske Konges Vold. Edvard I lod den kjække Skottes Indvolde tage ud og brænde, og først efter denne gruelige Mishandling modtog Wallace det dødbringende Hug. Siden, blev Wallaces Lig delt i fire Dele og udstillet i to engelske og to skotske Byer. Da fremstod Robert Bruce som Skotternes Fører, og han lod sig kaare til Skotlands Konge paa Stenen ved Scone. Edvard I sendte en Hær imod ham, og Bruce blev slaaet, men fra sine Skjulesteder i Fjældene holdt han Modet oppe hos Skotterne. Siden, da Edvard I var død, vandt Bruce med 30,000 Skotter en glimrende Sejr over 100,000 Englændere, og dermed var Skotlands Frihed sikret. Fra Brucernes Æt gik den skotske Trone ved Midten af det 14de Hundrebaar over til Stuarternes Slægt.

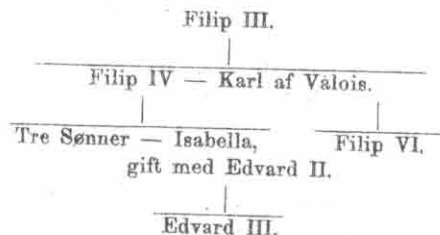
Edvard II (1307—27) var en fejg og usædelig Konge, der lod sig beherske af uværdige Yndlinge. Hans egen Dronning dannede et Parti imod ham, og Edvard II blev fængslet. Da Dronningen mærkede, at Folket begyndte at føle Medynk med den fangne Konge, lod hun en gloende Jærnstang jage op igjennem hans Tarm, og deraf døde han under de frygteligste Smarter. I tre Aar førte saa den grusomme Dronning Regeringen sammen med sin Elsker Mortimer, men da Edvard III (1327—77) var bleven myndig, lod han Dronningen indespærre og Mortimer hænge.

Hundreedaarskrigen.

Baade Frankrig og England vare blevne mægtige Riger, da de tønnede sammen i den saakaldte „Hundredaarskrig“ (1338—1453). I Frankrig havde Kongerne arbejdet ivrig paa at samle Riget; i England skyldtes Fremgangen det Sammenhold, der var imellem de normanniske Riddere og de angelsachsiske Borgere. Det franske Ridderskab stod ikke tilbage for det engelske i Tapperhed, men det var ikke saa enigt, og det var for stolt til at støtte sig til Borgerne. Den franske Hær bestod ogsaa væsentligst af adeligt Rytteri, men de engelske Ryttere havde derimod i det borgerlige Infanteri, især i de angelsachsiske Bueskytter, en mægtig Støtte.

Da den ældre kapetingiske Linje i Frankrig var uddød (1328), besteg Filip VI af Valois (1328—50) Tronen, skjønt den engelske Konge, rigtignok gennem Spindesiden*), var nærmere i Slægt med den sidste Kapetinger. Den „saliske Lov“ gav nemlig Sværdsiden Forret, og Franskmændene vilde ikke have en fremmed Konge til Hersker. Forholdet mellem Frankrig og England blev strax spændt, først paa Grund af Begivenhederne i Flandern. Dette Land stod under en fransk Greve, og han gjorde Forsøg paa at udsuge de rige flanderske Stæder. Men da samlede en Brygger fra Gent, Jakob af Artevelde, Ombud fra Flanderns tre største Stæder, Gent, Brugge og Ypern, og for dem udviklede han, at de „ikke kunde leve uden England; thi derfra fik de Ulden til deres Fabriker.“ Derpaa forjog Flamlænderne den franske Greve og sluttede sig til England. Da Edvard III imidlertid gjorde Forsøg paa at bringe Flandern under sig, blev Jakob af Artevelde

*)

dræbt, og den franske Greve kom tilbage. Dette var kun et Forspil til Kampen, men siden fremkom Edvard III med Fordring paa hele Frankrig. Han landede med en Hær i Normandiet og drog langs Seinen mod Paris, men Mangel paa Levnedsmidler bevægede ham til at gaa op til Flandern. Ved Crecy kom det til et Sammenstød (1346), under hvilket de engelske Bueskytter og de nys opfundne „Bombarder“ (Kanoner) bidrog væsentlig til at skaffe Englænderne Sejr. Derpaa belejrede Edvard Calais, og til sidst (1347) maatte Staden overgive sig (Eustache de St. Pierre); den blev saa i Englands Vold i omtrent 200 Aar (indtil 1558). Krigen blev i det følgende Aar afbrudt af „den sorte Død“, en forfærdelig Pest, der nogle Steder bortrev Tredjedelen af Befolkningen (Se S. 27). Aaret før sin Død udvidede Filip VI Krongodserne med Dauphiné, og siden den Tid bar den franske Kronprins Titlen „Dauphin“.

Under Filip VI's Søn, Johan den gode (1350—64) blussede Krigen op paa ny. Edvard III's Søn, der paa Grund af sin Rustning kaldtes „den sorte Prins“, gjorde et Indfald i Frankrig fra Guienne. Johan omringede ham ved Poitiers (1356) med en langt overlegen Hær, men dog blev Franskmændene slagte. Johan blev fangen, og den franske Adels Lig bedækkede Valpladsen. Da Kongen var fangen, og Adelen opreven, maatte Folket tage Magten i Frankrig. Landalmuen (la Jaquerie; af Jaques Bonhomme, et Øgenavn paa Bønderne) plyndrede Adelens Borge og dræbte deres Beboere, og i Paris udbrod der en Revolution. I Rigsstænderne fremkom Borgerne med højrestede Klager over Regeringens Synder og forlangte, at den voxne Dauphin, Karl, skulde sættes under en Slags Formynderskab af et Raad, som Stænderne havde valgt, og i hvilket omtrent Halvdelen af Medlemmerne vare Borgere. Til sidst maatte Dauphinen give efter for disse og andre Fordringer fra Folkets Side, og Magten var i nogle Aar hos Folkets Talsmænd, blandt andre hos Stefan Marcel, Kjøbmandslavets Oldemand i Paris. Folket havde imidlertid hverken Sammenhold eller Modenhed nok til at bevare de vundne Fordele, og Dauphinen fik atter sin tidligere Magt tilbage. Til sidst kom Johan ud af Fængslet efter at have sluttet Freden i Bretigny (1360). Ved den maatte

Edvard III opgive sine Fordringer paa den franske Trone mod at faa, foruden Guienne, Calais og og Poitou samt en stor Sum i Løsepenge for den franske Konge. Aaret efter faldt det vigtige Len Burgund tilbage til Frankrig, da Hertugstammen var uddød, men i Steden for at lade det blive ved den franske Krone, forlænte den kortsynede og svage Johan sin yngste Søn, Filip den dristige, med det. Fra denne Filip nedstammede en Hertugslægt, der to Gange bragte Frankrig til Undergangens Rand.

Karl V, den vise, (1364—80) var ikke Kriger, men han havde i Bertran Duguesclin en udmærket Hærfører. Da den sorte Prins paa Grund af Sygdom maatte trække sig tilbage fra Krigerlivet, vandt Frankrig atter flere Fordele, og til sidst ejede Englænderne i Frankrig kun Calais og Bordeaux. Dermed var det første Afsnit af Hundredeaarskrigen til Ende. I den nærmest følgende Tid fik begge Rigerne Formynderregeringer, og indre Uroligheder svækkede Virksomheden udad til.

I England besteg den sorte Prins's 11-aarige Søn, Rikard II (1377—1400), Tronen. Allerede under Edvard III var Jon Vyklif, Præst og Professor ved Universitetet i Oxford, fremtraadt med Angreb paa Pavevælden, og samtidig var ogsaa Sansen for borgerlig Frihed bleven vakt.

„Da Adam graved og Eva spandt,
man intet Spor af Adelsmænd fandt.“

sang Vyklifiterne, og de talte højt om alle Menneskers Lighed.

Da Formynderregeringen vilde gjøre nye Skattepaalæg for at faa Penge til Krig med Frankrig, udbrød der er Bondeopstand. Under Anførsel af Valter Tegl-tækker (Wat Tyler) drog Bønderne ind i London, hvor de toge Hævn over Folkets Fjender og forlangte blandt andet Frihed for Livegenskab. Ved en Sammenkomst med Kongen blev Valter dræbt, og Bønderne fik ikke deres Fordringer opfyldte. Først under de følgende Borgerkrige fik de lidt efter lidt større Frihed. Rikard II blev forhadet paa Grund af sin Ødselhed og Hengivenhed for slette Yndlinge. For at faa Penge laante han af alle, høje og lave, og han havde hverken Vilje eller Evne til at betale Laanene tilbage. Hans Fætter, Henrik

af Lancaster, blev forvist. Da Henriks Fader var død, og Rikard II vilde forholde Henrik hans Fædre-arv, kom han tilbage med en Hær. Rikard II blev afsat og kort efter myrdet. Henrik IV af Lancaster (1400—13) maatte hele sin Regeringstid kæmpe for sin Ret til Tronen. Derfor fik han ikke Lejlighed til at optage Kampen med Frankrig, men paa sit Dødsleje formåede han sin Søn til at vinde nye Lavrbær for Huset Lancaster ved at føre Krig mod Frankrig. Denne Søn, Henrik V (1413—22), havde som Prins ført et forargeligt Levned. I Fællesskab med Falstaff og andre Svirebrødre gjorde han sig skyldig i Landevejs-røverier og al Slags Tøjlesløshed, men som Konge blev han et helt andet Menneske, og han besluttede strax at opfylde sin Faders sidste Ønske.

I Frankrig var der ogsaa indre Uroligheder. Der var i omtrent en Menneskealder Formynderregering; thi Kongen, Karl VI (1380—1422), var først mindre-aarig og siden sindssvag. Uden Hensyn til Fædrelandets Vel stredes de franske Stormænd indbyrdes for at fremme deres personlige Formaal, og det franske Folk led umaadelig ved de blodige Kampe. Det var navnlig Hertugerne af Orleans og Burgund, der samlede Partierne om sig, og derved blev hele den franske Adel spaltet. Henrik V kunde derfor gjøre sig godt Haab, om at hans Planer vilde lykkes. Han landede i Normandiet og tog strax Titel af Konge i Frankrig som Guds Udsending, der skulde straffe „den Uorden, de Synder og Laster, som man saa i Kongeriget Frankrig.“ I Slaget ved Azincourt, i Nærheden af Crecy, bleve Franskmændene slagte (1415), og Henrik V rykkede længere og længere frem. Alle Vegne betegnede han sin Vej ved Baal; thi, sagde han, „Krig uden Ild er det samme som Pølse uden Sennep“. Det fjendtlige Angreb bragte ingenlunde Fred til Veje mellem de franske Stormænd. Dauphinen Karl (VII), der støttede sig til Orleans'ernes Parti, lod ved en Sammenkomst Hertugen af Burgund Johan den uforfærdede myrde. For at tage Hævn sluttede hele det burgundiske Parti sig saa til Englænderne, og der blev i Troyes truffet den Aftale, at Henrik V skulde ægte Karl VI's Datter og med hende arve Kronen med For-

bigaaelse af Dauphinen. Ægteskabet kom i Stand, men Henrik V blev kort efter syg. Da det blev meldt ham, at hans Hustru havde født en Søn, udbød han: „Henrik V regerede kort og erobrede meget. Henrik VI skal regere længe og miste alt. Guds Vilje ske!“ Midt paa Aaret 1422 døde han, og faa Maaneder efter fulgte Karl VI ham i Graven. Henrik V var den dygtigste Konge af Huset Lancaster. Hans Søster Filippa var Erik af Pommerns skønne og modige Dronning.

Henrik V's ni Maaneder gamle Søn, Henrik VI (1422—71), blev efter Faderens Død udraabt til Konge baade i London og Paris. Vel tog ogsaa Dauphinen som Karl VII Kongenavn, men alt Haab syntes ude for ham. Dog, da Nøden var størst, var Hjælpen nærmest. En fattig Bondepige, Johanne Darc, fra Domremy i Lothringen fremstillede sig ved Karl VII's Lejr og sagde, at hun var sendt af Gud for at frelse Frankrig. Hun fortalte, at hun havde haft Aabenbarelses af Helgener, og at Røster fra Gud havde forkyndt hende, hvad hun skulde gjøre. Da hun blev ført frem for Karl VII, havde denne taget Plads mellem Adelsmændene, men hun kjendte ham dog strax. Det franske Hof var i en saa fortvivlet Stilling, at alt var at vinde og intet at tabe ved at følge den begejstrede Kvinde. I Panser og Plade førte hun den franske Hær til Orleans, som blev belejret af Englænderne. Hvor hun kom, vakte hun Franskmændenes Begejstring, og hun blev betragtet som en Engel fra Himlen. Englænderne maatte ophæve Belejringen af Orleans, og ved denne Stad bleve altsaa Englænderne, som tidligere Hunnerne, standsede. „Pigen fra Orleans“ førte lykkelig Karl VII til Rheims, hvor han blev kronet som sine Forgængere. Da dette var sket, vilde Johanne tilbage til sin Hjembygd, men Hoffets Overtalelser formaaede hende til at blive ved den franske Hær. I et Slag blev hun saaret og fangen af Englænderne, og de brændte hende som Hex i Rouen, uden at Karl VII gjorde det ringeste for at hindre det. „Pigen fra Orleans“ kunde Englænderne let faa Bugt med, men den Fædrelandskjærlighed og Begejstring for Frankrig, som hun havde vakt, kunde de ikke modstaa. Da Hertugen af Burgund havde skilt sig fra Englænderne og sluttet Forlig med Kongen, gik

alt bedre for Franskmændene, og da Krigen var til Ende (1453), ejede Englænderne ikke andet i Frankrig end Calais.

Under Hundredaarskrigen gik Frankrig og England videre frem i deres Udvikling, men i forskjellig Retning. Medens Kapetingerne i det hele havde støttet sig til Folket i Kampen mod Adelen, gik Kongerne af Huset Valois en anden Vej. De glemte, at de kun ved Folkets Hjælp havde faaet Adelsens Magt knækket, og tænkte kun paa at udvide Kongemagten. Det franske Folk var altfor svækket ved den langvarige Krig til at hævde sin Frihed, og derfor saa Frankrig i Midalderen kun enkelte Glimt af Friheden, men i England blev det anderledes. For at kunne føre den lange Krig havde de engelske Konger idelig maattet bede Parlamentet om Pengebevillinger, og derved fik dette Lejlighed til at gjøre sig gjældende. England gaar derfor ud af Midalderen med et Parlament, delt i to Kamre, Overhuset (house of Lords), i hvilket Stormændene fik Sæde ved deres høje Byrd, og Underhuset (house of commons), til hvilket Medlemmerne valgtes som Ombud for den lavere Adel og Borgerne. Og dette Parlament havde Skattebevillingsretten. For at en Lov skulde ændres, maatte begge Kamre være enige, men Underhuset alene havde Ret til at paatale Misbrug, som fandt Sted ved Kongens Raadgivere.

Hundredaarskrigen var knap til Ende, før der i England udbrød en blodig Tredivaarskrig (1455—85), som delte det engelske Folk i to Lejre. Henrik VI havde efter sin Morfader arvet Aandssløvhed, og den tiltog med Aarene. En Prins af Kongeslægten, Hertugen af York, søgte at tiltvinge sig Rigsforstanderskabet under Kongens Sygdom, men Dronningen, Margrete af Frankrig, gjorde Modstand derimod. I et Slag i Nærheden af London (1455) blev Kongen fangen, og med dette Aar udbryder „Rosekrigen“ mellem det Lancasterske Hus, der førte den røde, og York, der førte den hvide Rose i Skjoldet. En Tid lang saa det ud, som om Huset York skulde sejre, men Kong Rikard III (af York) vakte ved sin Grusomhed almindelig Forbitrelse. En Ætling paa Spindesiden af Huset Lancaster, Henrik Tudor, Greve af Richmond, samlede den røde Roses

Venner om sig, og i Slaget ved Bosworth (1485) blev Rikard III slaaet og dræbt. Henrik VII ægtede da en Prinsesse af Huset York og vandt derved Stemningen for sig. Rosekrigen blev af stor Betydning for England. I den faldt nemlig en Mængde af den højeste Adel, og siden efter blev det derfor lettere for dygtige Konger at tiltinge sig Enevælde, skjønt alle Frihedens Former bleve bevarede. Den lavere Adel fik vel under Rosekrigen større Betydning, men først da den ogsaa havde faaet større Velstand og Dannelse, traadte den i Lensadelens Sted som Hæveder af Folkefriheden overfor Kongemagten. Derfor kunde Friheden vel kues i omtrent 150 Aar, men i det 17de Hundredeaar bryder den atter stærkt frem.

Englands største Digter, Shakespeare († 1616) har i en Række historiske Dramaer fremstillet de storeslaaede Karakterer fra Hundredeaarskrigens og Rosekrigens Tid.

Tyskland og Schweiz.

Efter Hohenstaufernes Fald gik Tyskland en sørgelig Tid i Møde, som man har kaldt „det store Kongeløse“ (Interregnum, 1254—73), fordi der den Gang ikke var en af alle erkjendt Overherre i Riget. Fyrster og Bisper gjorde alt for at udvide deres Magt, og Riddernes og de mindre Vasallers Røvertog gjorde Landevejene usikre. Fra de befæstede Borge, af hvilke der endnu findes Ruiner overalt i Tyskland, førte Ridderne blodige Fejder med hinanden. Det var „Næverettens“ Tid, paa hvilken „Retten sad i Spydtagen“. Til gjensidig Beskyttelse indgik de tyske Stæder, som forud de lombardiske, flere Forbund. Blandt disse maa især nævnes de rhinske Stæders Forbund og Hansaen. Dette sidste Forbund, der var af stor Betydning for Norden, blev dannet i Valdemar Sejrs Dødsaar (1241), og det blomstrede i tre Hundredeaar, indtil Tiden efter Grevens Fejde. Det blev tiltraadt af en Mængde Stæder lige fra Ostende til Novgorod; i Norden var Bergen og Visby vigtige Punkter for Hansaens Handel. Forbundets Hovedstad var Lübeck. Desuden sluttede Borgerne sig i Midalderen ofte sammen til de saakaldte

hemmelige Retter („Vehmgerichte“). Naar en Voldsmand var bleven dømt til Døde af dem, blev han snigmyrdet af et af Rettens Medlemmer. Liget blev da mærket med et Tegn, der angav, at det var den hemmelige Ret, der havde besluttet hans Død. Medens Borgerne saaledes ved Sammenslutning søgte at værgе hinanden, led de stakkels „ufrelse“ Bønder meget. Hele Landsbyer og mange enkelte Gaarde sank i Grus under de ridderlige Stridigheder, og Markerne bleve lagte øde ved Krige og Jagter. Hoveriet gjorde Bønderne næsten til Trældyr, og mod Herrernes Raahed og Grusomhed var der ingen Beskyttelse. Tilstanden under Kongeløset var Stormændene saa behagelig, at de nødigt skred til Kejserkaaring. En Kejser maatte der imidlertid til, for nogenlunde at faa Ordenen i Riget gjenoprettet. Kurfyrsternes Valg faldt da paa den tapre og Kirken hengivne Rudolf af Habsburg (en Borg i Schweiz), der havde saa smaa Familiebesiddelser, at Stormændene intet havde at frygte af ham.

Rudolf I (1273—91) arbejdede af al Magt paa at sikre Landefreden og opgav enhver Indblanding i Italien, som han sammenlignede med „Løvens Hule, hvor alle Spor vendte indad“. Derimod stræbte han efter at udvide sine Familiebesiddelser. Ved en Krig med den mægtige Ottokar af Bøhmen og Østrig, der tragtede efter Kejserværdigheden, vandt han Østrig og Steyermark. Derved lagde han Grunden til det habsburg-østrigske Huses Magt, og hans Familiebesiddelser blev saa betydelige, at de vakte Stormændenes Ængstelse. Ved Rudolfs Død forbigik de hans Søn, Albrecht, og valgte en anden Fyrste til Kejser. Da denne ny Kejser imidlertid ogsaa gjorde alt for at udvide sine Familiegodser, dannede Albrecht et Forbund imod ham og tiltvang sig Kejserværdigheden (1298—1308). Efter Albrechts Død blev Kejserværdigheden dog ingenlunde hos Habsburgerne, men disse og det luxemburgske Hus skiftede paa Tronen.

Habsburgernes Stamslot laa i Schweiz. Dette Bjærgland hørte ind under det tyske Rige, og den største Del af det var delt mellem Fyrster, Bisper og Fristæder. Dog var der ogsaa afsides Bygder, der havde bevaret deres Frihed paa samme Maade, som

Friserne i Nordtyskland og Ditmarskerne i Holstein. Især søgte de tre Kantoner Schweiz, Uri og Unterwalden at hævde deres Frihed. De havde ikke noget imod at erkende det tyske Riges Overhøjhed, men de fri Bønder vilde ikke lide noget Tryk ved at staa umiddelbart under et fremmed Regimente. Kejser Albrecht havde den Plan at forene disse Kantoner med sine Familiebesiddelser, men Schweizerbønderne trodsede kjækt Kejserens Ønsker. Fortællingen om Jægeren Vilhelm Tell og hans Sammenstød med den østrigske Foged Gessler er vel kun et Sagn, der har vandret fra Nord (Palnatoke) derved, men det er historisk Virkelighed, at Schweizerne hævdede deres Frihed overfor Kejseren. I Aaret 1308 dannede Skovbyggerne Schweiz, Uri og Unterwalden det saakaldte „Edsforbund“ (die Eidgenossenschaft), som senere blev tiltraadt af Bern, Glarus, Luzern, Zug og Zürich. Albrechts Søn, Hertug Leopold, drog mod Edsforbundet med en Hær, men han blev slaet ved Morgarten (1315). Der bragte Bønderne Uorden i de ridderlige Rytterskarer ved at rulle Klippestykker ned over dem, og siden angreb de dem med Hellebarder. Omtrent to Menneskealder senere søgte en Sønnesøn af Hertug Leopold, som bar samme Navn, at undertvinge Bønderne, men ogsaa han led et afgjørende Nederlag ved Sempach (1386). Efter Sagnet skyldtes Sejren Arnold af Winkelried's ædle Selvopofrelse. Da den tyske Adel havde lidt ét Nederlag til, sluttede Østrigerne Fred med de frihedskjære Bønder, der siden efter den vigtigste Kanton fik Navnet „Schweizere“. Efter at Freden var oprettet udadtil, udbrød der mange Borgerkrige i det lille Land. Züricherne vilde tiltage sig den øverste Magt, og da de andre Kantoner modsatte sig deres Planer, sluttede de Forbund med Østrigerne mod deres Landsmænd. Kejseren bad Karl VII af Frankrig om Hjælp til at føre Krigen mod Schweizerbønderne, og denne sendte en Hjælpehær under Dauphinens Anførsel. Dauphinens sejirede, men kort efter sluttede han „det evige Forbund“ med Schweizerne (1453). Fra det Øjeblik af var Schweiz skilt fra det tyske Rige.

Frankrig og Burgund.

En af de vigtigste Omvæltninger ved Overgangen fra Midalderen til den nyere Tid skyldtes Indførelsen af Krudtet. Saa vidt man kan skjønne, have Evro-pæerne lært det at kjende gennem Araberne, og disse have maaske atter faaet det fra Kineserne. I Begyndelsen af det 14de Hundrebaar kom det i Brug i Evropa, og en Historieskriver fra Hundrebaarskrigens Tid fortæller om den Ødelæggelse, som de engelske „Bombarder“ voldte i Slaget ved Crecy. Først vare Kanonerne dog meget ufuldkomne, og man havde ikke det rette Greb paa at bruge dem. Det samme gjælder om de første „Haandkanoner“ eller Bøsser; de vare meget tunge og til ringe Nytte. Det var egentlig ikke før i det 16de Hundrebaar, at de nye Ildvaaben fik stor Betydning, men fra den Tid af blev hele Krigsførelsen ændret. Fæstningerne i den gamle Stil kunde ikke holde Stand længere, og Panser og Plade kunde ikke beskytte mod Kuglerne, som de havde gjort det mod Lanser, Hellebarder og Pile. Det harniskklædte adelige Rytteri, der tidligere havde udgjort Hærens Hovedstyrke, viger derfor Pladsen for det uadelige Fodfolk, der har lært at bruge Kanon og Bøsse, og Riddertiden er dermed forbi. Den nye Krigsførelse var meget kostbar, og det var i Regelen kun Kongerne, der, som Landets Herrer, havde Artilleri, og kun de kunde ved Skattepaalæg skaffe sig Midler til at holde de staaende Hære, der efterhaanden bleve almindelige. Denne Ændring i Krigsførelsen bliver derfor et væsentligt Middel til at styrke Kongevælden.

Der var ingen af Evropas Fyrster, der stræbte ivrigere efter at udvide sin Magt, end Karl VII's Søn, Ludvig XI (1461—83). Karl VII havde samlet en fast, lønnet Rytterhær, og desuden havde han dannet en Slags Landeværn af Fodfolk, som, mod at gjøre Krigstjeneste, vare fritagne for Skat. Da dette Landeværn ikke fik tilstrækkelig Øvelse, blev det uden Betydning, og derfor opløste Ludvig XI det. Men i Steden for Landeværnet lejede han en Hær af Schweizerne, hvis Tapperhed han som Dauphin havde lært at kjende, og den øvrige franske Hær blev forstærket og forsynet med Artilleri.

Denne Forandring af Hæren krævede store Pengeofre, og Ludvig XI førte derfor et yderst nøjsomt Levned. Den tidligere Glans ved det franske Hof forsvandt aldeles. Kong Ludvig XI omgikkes helst Smaafolk, og navnlig var hans Barber og hans Skarpretter stadig om ham. Stormændene foragtede han; thi han havde lært deres Troløshed til Bunds at kjende. Han plejede kun at følge sin egen Vilje og at sige: „mine Raadsherrer har jeg i mit eget Hoved“. Tapper var han ikke, men derimod var han i høj Grad listig og snu. Hvad han ikke kunde vinde ved Magt, søgte han at vinde ved Bestikkelser og Svig; og han vragede aldrig slette Midler. Hans Valgsprog var: „hvor der er Fordel, er der Hæder“. Han gjorde daglig mange Andagtsøvelser og bad flittig til Helgenerne, men han undsaa sig paa den anden Side ikke ved at sværge falsk og handle troløst.

Blandt Frankrigs store Lensherrer paa den Tid vare Hertugerne af Bretagne, Greverne af Provence, samt Hertugerne af Bourbon og Burgund de vigtigste; mægtigst blandt dem var Hertugen af Burgund. Han ejede Hertugdømmet Burgund, Franche Comté, Artois, Flandern og Nederlandene, og derved stod han i Lensforhold baade til den franske Konge og den tyske Kejser. Ludvig XI's samtidige, Hertug Karl den dumdristige (1467—77), var en Modsætning til sin kongelige Lensherre. Han læste daglig Levnedstegninger af Oldtidens Helte, og han brændte af Begjærlighed efter at følge i deres Spor. Ved hans rige Hof herskede der en Pragt i Klæder og en Umaadelighed i alle Nydelser, som søgte sin lige. Karl var personlig tapper, men tillige heftig, fremfusende og tyrannisk. Det var hans Plan at danne et uafhængigt Kongerige imellem Frankrig og Tyskland fra Nordsøen til Middelhavet, og naar han havde dannet det, vilde han fri Evropa fra Tyrkerne. Udvortes set havde hans Plan megen Udsigt til at lykkes; thi den tapre Hertug havde et fuldt Skatkammer, en stor Hær og et efter den Tids Forhold mægtigt Artilleri. Men de forskellige Forhold i hans Lande umuliggjorde dog hans Planer. En Del af hans Undersaatter vare knyttede til Tyskland, en anden Del til Frankrig. Burgunderne fandt

sig i Karls Tyranni og Adelsregimentet, men de driftige og frihedskjære Nederlændere vilde ikke give Slip paa den vundne Borgerfrihed.

Endnu inden Karl var bleven Hertug, havde de franske Stormænd dannet et „Forbund for Almenvel“ (la ligue du bien public) i den Hensigt at sætte en Dæmning for Ludvig XI's Enevoldslyster. Ludvig tabte et Slag mod Liguen, men han blev ikke modløs derafter. Han lovede Liguens enkelte Medlemmer at opfylde deres Ønsker, og derved sprængte han den; thi de herskesyge Adelsmænd tænkte slet ikke paa Fædrelandets, men kun paa deres eget Vel. Kongen holdt dog, som sædvanlig, ikke sine Løfter længere, end han var nødt til det. Da Karl den dumdristige kort efter Liguens Opløsning blev Hertug, samlede han den paa ny og sluttede endog Forbund med England. Ludvig XI afværgede atter den truende Fare ved Rænker og Svig, og hvor det ikke var nok, brugte han Guld. Imidlertid søgte Karl at vinde Lothringen, som dannede Bindeleddet imellem hans nederlandske og burgundiske Lande. Han fordrev Hertugen, og da denne tog sin Tilflugt til Schweizerne, angreb han de tapre Fjældbønder. Schweiz havde nemlig i Begyndelsen af Midalderen hørt til et ældre burgundisk Rige, og Bøndernes Frihed var den tyranniske Karl en Torn i Øjet. De burgundiske Hære i de tunge Rustninger kunde dog ikke faa Bugt med det schweizerske Fodfolk. Efter at have sejret i to Slag, rykkede Schweizerne ind i Lothringen og slog atter Karl ved Nancy (1477); efter dette Nederlag flygtede han, men han blev dræbt paa Flugten.

Ludvig XI lagde ikke Skjul paa den Glæde, han følte ved at miste den mægtige Fjende. Han inddrog strax Burgund som et hjemfaldet Len, men derimod hyldede Hertugens øvrige Lande Karls Datter Maria. For at faa Hjælp mod Ludvig XI fik Nederlænderne Maria gift med den tyske Kejsers Søn, den senere Kejser Maximilian. Hans og Marias Søn, Filip af Østrig, ægtede den spanske Konge Ferdinand den katholskes Datter, Johanna, der var Arving til Spanien, Sardinien, Neapel og Sicilien. Deres Søn igjen var den mægtige Kejser Karl V.

Endnu før sin Død arvede Ludvig XI Provence,

og da hans Søn, Karl VIII, blev gift med Arvingen til Bretagne, kom ogsaa dette Land, der var det sidste frie Len, ind under den franske Krone.

Konstantinopels Fald.

Det græske eller byzantinske Kejserrige fristede en sørgelig Tilværelse. Efterhaanden var det blevet indskrænket til kun at omfatte nogle Kyststrækninger af Lilleasien, en Del af det nuværende Tyrki og den sydøstlige Kyst af Peloponnes. Den største Del af Lilleasien ejedes af de seldsjukiske Tyrkers Sultan i Ikonion; i den nordlige Del af det nuværende Tyrki havde Bulgarene, Serberne og Bosnierne dannet Kongeriger, og i det nuværende Grækenland var der af Korsfarerne oprettet flere uafhængige Fyrstendømmer. En tyrkisk Høvding, Osman, stred med sine Stammefrænder for den seldsjukiske Sultan mod Grækerne (omtr. 1300). Til Løn derfor fik han Fyrsternes Udmærkelsestegn: Banner og Hestehale, og siden, da Seldsjukernes Rige blev opløst, fik han et Stykke Land i det gamle Frygien. Derfra fortsatte han Kampen mod Grækerne, og ved hans Død vare „Osmannerne“ naaede frem til Nikæa. Osmans Efterfølger dannede en Livvagt, de saakaldte Janitsjarer (3: ny Tropper). Denne staaende Hær dannedes af kristne Børn, der vare røvede fra deres Forældre. Naar disse Børn først vare bragte til at glemme deres Familie og deres Fædreland, bleve de oplærte i Islam og navnlig til at vinde Saligheden ved at kæmpe for denne Læres Udbredelse. Janitsjarernes røde Banner med Halvmaanen i Sølv og Omars tveæggede Sværd blev snart for de Kristne et Tegn, der varslede om, at de stod over for frygtelige Fjender. Ved Siden af Janitsjarerne, der vare Fodfolk, stod et tappert Rytteri, og efterhaanden fik Tyrkerne ogsaa Artilleri. Med disse Hære erobrede Bajesid, med Tilnavnet „Lynet“ (Ilderim), først Lilleasien Stykke for Stykke. Derpaa satte han over til Grækenland, og snart var Landet lige fra Makedonien til Kap Matapan, paa Konstantinopel og den nærmeste Omegn nær, i Tyrkernes Vold. Da samlede Kong Sigismund af Ungarn de tyske Riddere om sig, og til dem stødte de

franske under en Søn af Hertug Filip den dristige af Burgund. Men de stolte Riddere, der havde sagt, at „hvis Himlen faldt ned, skulde de bære den paa deres Lanser“, maatte flygte efter at have lidt et stort Nederlag ved Nikopolis (1396). Efter Slaget forsikrede Bajesid, at han vilde gaa mod Rom og indrette en Krybbe til sin Hest ved St. Peders Alter. Men han fik andet at tænke paa.

Noget før Osmans Tid var der fra Højasiens Steppelande udgaaet en ny Folkesværm: Mongolerne. Disse havde megen Lighed med Hunnerne, der jo vare komne fra de samme Egne. De vare Nomader, der levede i smudsige Telte af Filt, som de flyttede med sig. Brød kjendte de ikke, derimod spiste de Heste, Katte og Rotter, og ved deres Gilder hengav de sig til umaadelig Nydelse af Mad og Drikke. Deres Religion var først et raat Hedenskab, men siden antog de Islam. I Begyndelsen af det 13de Hundrebaar satte Høvdingen Djingis-Kan (Fyrsternes Fyrste) Liv i disse Nomadehorder. Han indtog en Del af Kina og Persien, og hans Efterfølgere fortsatte hans Sejersløb. Mongolernes Fyrste blev næsten dyrket som en Gud. Hans Stormænd skulde altid træde frem for ham med bøjet Hoved og Strikke om Halsen som Tegn paa, at deres Liv var i hans Haand. Naar han spiste, gik de for Borde, og de skulde da med Omhu tildække Næse og Mund, for at deres Aande ikke skulde besmitte Kanens Mad. Folket var raat og grusomt; de gav deres egne Børn Knipler og lod dem øve sig ved at slaa Hovederne itu paa kristne Børn. Denne Trælleflok væltede sig frem som Græshopper baade mod Øst og Vest, og den efterlod intet andet end Lig og Brandtomter. Fra Asien gik Sværmen ind i Rusland, som blev erobret, og fra dette Land videre lige ind i Hjertet af Evropa. Kejser og Pave laa den Gang i indbyrdes Strid; derfor fandt Mongolerne kun ringe Modstand. De brændte Breslau, men ved Liegnitz (1241) bleve de standsede af polske og tyske Riddere. Derpaa trak de sig tilbage til Asien, hvor de gjorde Ende paa Kalifatet i Bagdad (1258). Det mongolske Rige faldt dog snart igen sammen, og det blev delt i flere mindre Riger. Men Djingis-Kans Ætling, den halte Timur,

rejste atter Mongolernes sunkne Magt. I faa Aar samlede han Indien, Persien og Syrien under sit Herredømme, og ved Isfahan rejste han en Pyramide, der bestod af 70,000 Fjenders Hjørneskaller. Derpaa trængte han ind i Lilleasien, hvor han tørnede sammen med Tyrkerne under Bajesid. Det kom til et Slag ved Angora (1402). Tyrkernes Tapperhed og Krigskunst kunde intet udrette mod Mongolernes Mængde; de bleve slagne, og Bajesid fangen. Mongolernes nye Verdensherredømme varede dog ikke længere end det tidligere, og Tyrkerne kom efter Timurs Død atter til Magten.

En af Bajesids Ætlinger, Amurad II, var en from Musselman, der for bedre at kunne grunde over Koranen nedlagde Regeringen efter at have sluttet en Vaabenstilstand med den kristne Nabokonge, Ladislav, der herskede baade over Polen og Ungarn. Ladislav lod sig senere af en pavelig Legat forlede til at bryde Vaabenstilstanden, men da overtog Amurad II igjen Regeringen. Det kom til et Slag ved Varna (1444), i hvilket Ladislav og de fleste af hans Tropper bleve nedsablede. Den kjække Ungarer Hunjadi, der under den nye Konges Mindreaarighed styrede Riget, fortsatte, saa godt han kunde, Kampen mod Tyrkerne. Allerede Amurad II havde gjort Konstantinopels Kejser skatskyldig; hans Søn, Muhamed II, besluttede at opbyde al sin Magt for at jage de Kristne helt ud af Halvøen. Efter et heltmodigt Forsvar faldt Konstantinopel endelig (1453). Den sidste Kejser, Konstantin XI, der for-gjæves havde søgt Hjælp hos Vesterledens Kristne, fandt Heltedøden paa sin Hovedstads Volde. Konstantinopel blev siden den tyrkiske Sultans Residens, og Sofiakirken blev en Moské, der fik Halvmaanen paa sin Tind i Steden for Korset. De græske Kristne flygtede bort, især til Italien, og dertil bragte de ogsaa de Levninger af Oldtidens Literatur, som de havde gjemt, og Studiet af det græske Sprog fik et nyt, betydningsfuldt Opsving i Vestevropa.

Østevropa.

Det store russiske Rige var efterhaanden bleven opløst i omtrent et halvt hundrede Smaariger, der laa

i indbyrdes Strid. Da Mongolerne gik over den frosne Volgaflod ind i Landet, blev Moskva, Kijef og mange andre Stæder indtagne og ødelagte; kun Fristaden Novgorod blev frelst, fordi der indtraf et pludseligt Tøvejr. En russisk Storfyrste fik Overherredømmet over en stor Del af Rusland mod at svare Kanen for „den gyldne Horde“ Skat. I det 14de Hundrebaar blev Moskva Rigets Hovedstad, og Storfyrsten der og hans Bojarer begyndte at tænke paa at afkaste Mongolernes Aag. Storfyrst Ivan Vasiljevitsj indtog Novgorod, der havde hævdet sin Uafhængighed, og siden nægtede han at betale Skat til Mongolerne. Da Kanen med Magt vilde tiltvinge sig Skatten, blev han slaet (1480), og fra det Øjeblik af var Rusland frit. Noget senere udvidede Ivan sin Magt ved Sejre over Tatarerne i Sydrusland, og derpaa antog han Navnet „Selvhersker over alle Ruslande“. Da Konstantinopel faldt i Tyrkernes Hænder, blev Russernes Hersker den græsk-katholske Kirkes Skytsherre.

I Polen (o: det flade Land) boede en Gren af den slaviske Stamme, der omtrent Aar 1000 gik over til den romersk-katholske Kirke. Polen var, ligesom Rusland, en Tid lang spaltet i flere Dele, men Kasimir den store samlede henimod Midten af det 14de Hundrebaar Stor-Polen ved Wartafloden, Lille-Polen ved Weichselen og Galitsien til et Rige med Krakov som Hovedstad. Kasimir fremmede Landets Velstand ved at beskytte Jøderne, der i store Skarer nedsatte sig i Landet. Men Handelen og Industrien trivedes kun daarlig blandt det polske Folk, fordi Adelen Forrettigheder kuede Borgerne, og fordi Jøderne stod de indfødte Polakker i Vejen. Da Kasimir døde (1370), blev hans Søstersøn, Ludvig den store af Ungarn, valgt til Konge i Polen.

Ungarn var under Stefan I (S. 21) blevet et kristent Rige. Da det omsluttede baade Slaver, Madjarer, Tyskere og flere andre Folkestammer med forskellige Sprog, blev Latinen Statssprog. Derved blev Almuen blandt de forskellige Stammer udelukket fra al Oplysning, og der, som i Polen, havde Adelen næsten hele Magten. Da det gamle ungarske Kongehus uddøde (omtr. 1300), arvede Huset Anjou i Neapel Riget; til

dette Hus hørte Ludvig den store († 1382). Da han ogsaa fik Polen under sig, naaede hans Rige fra Warta til Adriaterhavet, men ved hans Død blev det atter delt. Hans ældste Datter Maria, der var gift med Sigismund af Brandenburg, som senere blev tysk Kejser, fik Ungarn. Sigismunds Forsøg paa at standse Tyrkerne endte, som tidligere fortalt (S. 63) uheldig med Nederlaget ved Nikopolis. Polakkerne valgte derimod Ludvigs yngre Datter Hedevig til Dronning, og hun giftede sig efter Adelsens Vilje med den mægtige Storfyrst Jagello af Litaven, og derved blev dette Land et Len af Polen. Jagellos Søn, Ladislav, fulgte sin Fader paa Polens Trone, og han blev siden tillige valgt til Konge i Ungarn. Som Hersker over disse to Riger optog han igjen Kampen mod Tyrkerne, men han faldt i det ulykkelige Slag ved Varna (S. 64), og fra den Tid af blev Polen og Ungarn adskilte. Begge disse Riger bleve ved at lide meget under den overmodige Adels Tryk. Da de begge vare Valgriger, nyttede Adelsmændene ethvert Tronskifte til at forøge deres Rettigheder, og Borgere og Bønder sank ned til at blive livegne. Ungarn havde enkelte dygtige Fyrster, men Tyrkernes idelige Angreb hindrede disse i at hæve deres Land.

Spanien og Portugal.

Da Karl Martel havde slaaet Araberne, lod han sig nøje med at kaste dem tilbage over Pyrenæerne, men han gjorde ikke Forsøg paa at drive dem ud af den pyrenæiske Halvø. Denne blev, ligesom Afrika, af Kristenheden anset for tabt, skjønt de Kristnes Tal paa den ikke var ringe. Mavrerne før voldsomt frem mod de Kristne, og kun i Asturiens afsides Bjergegne fandt disse et roligt Tilflugtssted. Medens det øvrige kristne Evropa gjorde forgjæves Forsøg paa at fravriste Muhamedanerne det hellige Land, førte de spanske Riddere imidlertid en heldig Kamp mod Mavrerne paa den pyrenæiske Halvø. De spanske Kæmpeviser have især meget at fortælle om den kjække kristne Ridder Cid i det 11te Hundredeaar. Da de spanske Muhamedanere ikke længere fik Hjælp fra deres Tros-

fæller i Afrika, blev det lettere for de Kristne at faa Bugt med dem, og i det 13de Hundredeaar ejede Mavrerne kun Riget Granada, der endda var skatskyldig til de Kristne. Den pyrenæiske Halvø var den Gang delt i: Navarra paa begge Sider af Pyrenæerne, Kastilien, Aragonien (med Katalonien) og Portugal. Allerede paa det første Korstogs Tid fratok Henrik af Burgund Mavrerne Landet om Oporto (Portus Gallorum), og derved lagde han Grunden til Riget Portugal. Hans Søn erobrede Algarve fra Araberne, og derpaa løste han Rigets Lensforhold til Kastilien og antog Kongetitlen. Senere erobrede han ogsaa ved nogle fremmede Korsfareres Hjælp Lissabon, der blev Portugals Hovedstad, og det varede ikke længe, inden det ny Kongerige ved sin Handel fik den største Betydning.

Midalderens Handelsmænd vovede sig sjælden videre end til Nordsøen og Østersøen paa den ene Side og Middelhavet paa den anden; men gjennem Karavanerne stod de i Forbindelse med Landene i det yderste Østen. Vel havde dristige Islændere (omtrent Aar 1000) opdaget og kristnet Grønland og senere naaet „Helleland“ (Newfoundland?), „Skovland“ (Ny-Skotland?) og „Vinland“ (Massachusetts?); men Forbindelsen med disse Lande har næppe været synderlig livlig og i ethvert Tilfælde ikke meget kjendt. Først da Kompasset kom i Brug, blev der aabnet nye Veje for Verdenshandelen. Det er Portugiserne, der gaar i Spidsen paa disse Opdagelsesrejser. Mavrerne bleve hurtigere og lettere overvundne i det lille Portugal end i det store Spanien, men de portugisiske Riddere vilde ikke slaa sig til Ro efter at have befriet deres eget Land. I det nære Afrika, hvor der engang havde været en blomstrende Kirke, herskede nu Halvmaanen. Ved at kæmpe mod Musselmændene dér kunde Portugals Ridderskab vise baade Kampdygtighed og kristelig Nidkjærhed, og et rigt Bytte var dem sikkert, hvis de sejrede. Der gik et Sagn om, at Oldtidens dristige Sømænd, Fønikierne, havde sejlet ud af det røde Hav og hjem ad Gibraltarstrædet. Portugiserne kunde vente sig store Fordele, hvis de ikke blot fik fast Fod i Nordafrika, men tillige fandt Vejen sønden om Verdensdelen til det rige Indien. En af Portugals

Prinser, Infanten Don Henrik, var paa en Gang Ridder, Sømand og Matematiker. Han tog Bolig paa et Landsted paa Portugals sydlige Kyst, og derfra udsendte han talrige Skibe for at opdage ukjendte Dele af Afrika. Paa det første Tog, der anførtes af Henrik selv, opdagedes en Ø, der fik Navnet Madeira (o: Træ). Portugiserne stak Ild paa de tætte Skove, der opfyldte Øen, og da den var bleven ryddelig, plantede de Vinstokke og Sukkerrør paa den. Senere opdagedes flere af Øerne ved Afrikas Vestkyst og Guineakysten. Portugiseren Bartolomeo Diaz naaede (1486) Afrikas sydlige Forbjærg, som han kaldte „Stormenes Forbjærg“, men Mytteri blandt Skibsmandskabet tvang ham til at vende hjem. Da hans Konge hørte om det Maal, der var naaet paa denne Rejse, gav han Forbjærget Navnet „det gode Haabs Forbjærg“; thi nu havde han sikkert Haab om, at det skulde lykkes at finde Søvejen til Indien. Tolv Aar senere (1498) landede endelig Portugiseren Vasco da Gama i Byen Calicut paa Malabarkysten. Hans Rejser ere noget over en Menneskealder senere forherligede ved den store portugisiske Digter Camoens' Digtning „Lusiaderne“ (o: Lusitanierne). Camoens var først Krieger og mistede i et Sæslag sit ene Øje. Han færdedes meget i Indien og Kina, og i en Grotte paa Halvøen Macao skrev han sit Digt. Da han vilde rejse tilbage til Evropa, led han Skibbrud, og han reddede kun Manuskriptet ved at svømme med det i Munden. Han tilbragte sine sidste Dage i Portugal i saa stor Fattigdom, at en trofast sort Tjener maatte tigge Brød til ham paa Gaden.

Siden gjorde Portugiserne flere Erobringer i Indien og de tilgrænsende Egne. Vindesyg og religiøs Begjæstring drev talrige Skarer ud til de fjærne Lande, og det lille Portugal blev en Tid lang Midtpunkt for Verdenshandelen. Portugals spredte Kolonier dannede dog ingenlunde noget fast Rige; de vare snarere at regne for Handelskontorer end egentlige Kolonier. For at Styrerne af disse Nybygder ikke skulde faa for megen Magt, skiftede Embedsmændene dér hvert tredje Aar. Det gav saa Anledning til, at disse Embedsmænd udsugede Kolonierne i den Tid, de var der, for at have saa mange Skatte som mulig hjem med. Handelen paa

Indien indbragte Portugiserne umaadelige Rigdomme; men de nøjedes med at bringe Varerne fra Østen til Lissabon. Salget af Koloniernes Varer til det øvrige Evropa overtog de driftige Hollændere, og efter at disse i et Hundredeaar havde haft Mellemandelen i deres Hænder, gik de selv til Indien, og da var Portugals lykkelige Tid forbi.

Ved Dronning Isabella af Kastiliens Ægteskab med Ferdinand den katholske af Aragonien (1479) blev de to Kongeriger forenede, og dermed oprandt der en ny Tid for Spanien. „Kongerne“, som Ferdinand og Isabella kaldtes, stræbte især efter at hæve Kongemagten og at kue Adelen, der under de spanske Korstog havde tiltaget sig megen Myndighed. For at naa dette Maal fik den frygtelige Inkvisition en stor Gjærning at gjøre. Ikke blot Kættene, men ogsaa alle den enevældige Kongemagts Modstandere bleve førte for dens Domstole, og umenneskelige Pinsler eller Baalet ventede paa de ulykkelige, der faldt i Inkvisitorernes Hænder. Ferdinand fik af Paven Ret til selv at udnævne alle Inkvisitionens Dommere, og de domfældtes Gods tilfaldt ham. Efter en tiaarig blodig Krig med Mavrerne blev Granada endelig erobret (1492), og Muhamedanerne mistede saaledes Fodfæste paa en af Syd-Europas Halvøer, omtrent samtidig med, at de fik en anden helt i deres Magt. Der blev stillet de overvundne Mavrere Valget mellem Udvandring eller Antagelse af Kristendommen. Mange valgte det første, og derved fik den spanske Industri og Kultur et føleligt Knæk. Andre gik vel udvortes over til Kristendommen, men i Hjærtet holdt de fast ved Islam, og de bevarede tillige deres Sprog og den østerlandske Dragt. I det 17de Hundredeaar tvang endelig Inkvisitionens Grusomhed alle de Mavrere til at vandre ud, som ikke vilde opgive deres Sprog og Dragt, og deres Tal var omtrent en Million.

Italien

Italien var i Midalderen Skuepladsen for idelige Kampe. Da Striden mellem Pave og Kejser var udfægtet, led Halvøens talrige Stater meget af indre

Kampe, og til Hjælp i dem indkaldtes stadig fremmede. Midt under disse blodige Tvistigheder viste Folkefriheden imidlertid sin Magt, og trods Vaabenlarmen blomstrede baade Literaturen og Kunsten. I Øvreitalien laa Stæderne Milano, Venezia og Genova. Milano havde længe været styret af Familien Visconti, der af Kejseren, som var Milanos Lensherre, havde faaet Hertugtitlen. Ved Lejetropper, der anførtes af de saakaldte „Condottierer“, erobrede Hertugerne af Milano mange af de lombardiske Stæder. Da den hertugelige Mandsstamme uddøde i Midten af det 15de Hundrebaar, blev en saadan Condottiere, Frans Sforza, Herre over det skønne Land. Stridigheder i Sforzas Familie aabnede imidlertid snart Milano for Fjenderne, og dette Land blev i den følgende Tid et Tvistens Æble mellem Frankrig og Spanien.

Lagunestaden Venezia havde i Begyndelsen en demokratisk Forfatning, men denne gik siden over til trykkende Adelsvælde. Staden styredes af en Doge, men den egentlige Magt var i „Storraadets“ Hænder, og til det havde kun de Adelsslægter Adgang, hvis Navne vare indskrevne i „den gyldne Bog“. Venezia havde talrige Havne og Handelspladser paa Middelhavets Kyster og Øer, og Handelen bragte dens Kjøbmænd umaadelige Rigdomme. Samfærdslen med Østerland og Konstantinopel gav Venezianerne Smag for den østerlandske Kunst, og Kjøbmandsfyrsterne satte en Ære i at lægge deres Rigdom til Skue ved ødsel Pragt. Talrige Paladser med aabne Søjlehaller og rige Prydser vidne endnu om Bygherrernes østerlandske Smag, lige som ogsaa den skønne Marco-Kirke, der er opført i byzantinsk Stil. Efter Konstantinopels Fald mistede Venezia mange af sine vigtigste Handelspladser, og da Verdenshandelen ved Amerikas Opdagelse fik et andet Løb, sank Venezias Magt. Det samme gjælder om Genova.

I Mellemitalien hævdede Florens sig paa de andre toskanske Stæders Bekostning. Florens var først under Adelsvælde, men da Partikampe havde brudt Adelens Magt, kom Demokratiet frem. Der udbrød dog nye Stridigheder imellem de rige Bankierer, der laante Evropas Fyrster Penge mod høje Renter, og de fattige

Arbejdere paa Klædefabrikerne. Endelig lykkedes det den rige Bankier, Cosmo af Medici, ved forstandig Optræden overfor de rige og ved Gavmildhed mod de fattige at faa Stadens Ledelse i sine Hænder. Styrelsen af Florens lykkedes saa godt for den dygtige og milde Mand, at han blev hædret med Navnet „Fædrelandets Fader“. Cosmo havde saa lidt som de følgende „Mediceere“ noget Embede eller nogen Rang, men alle bøjede sig frivillig for deres Bud. Cosmos Sønnesøn Lorenzo († 1492) fik Tilnavnet „den prægtige“, fordi Florens under ham blev et Brændpunkt for Literaturen og Kunsten. Allerede før Mediceernes Tid havde Italien haft sine første store Digtere. Dante († 1321) skrev det storslaaede Digt „den guddommelige Komædie“. Deri fortæller han, hvorledes han af Digteren Virgil føres gennem Helvede og Skærsilden, hvor han træffer baade Paver og verdslige Fyrster. Ved Paradisets Indgang modtages han derimod af sin elskede, tidlig døde Beatrice, og hun fører ham ind i de saliges Kredse. Noget senere i samme Hundrebaar levede Petrarca, der i skønne Sonetter sang om sin Kjærlighed til Laura. Petrarca's samtids Boccaccio skrev en Samling Noveller, „Decamerone“, der var det første Værk i italiensk Prosa. Hidtil havde Latinen nemlig ogsaa været Digternes Sprog, men ved disse tre store Digtere blev det italienske Sprog uddannet som Skriftsprog.

Ogsaa Kirkestaten var i Midalderen underkastet mange Omskiftelser. Da Paverne under den babylonske Landflygtighed i Avignon (Side 47) vare sunkne ned fra deres Stilling som Kristenhedens Styrere, blev Rom Skueplads for blodige Familiefjender. En Sværmer, Cola di Rienzi, oprettede (1347) en Republik i Rom efter Oldtidens Mønster, men hans „Tribunat“ varede kun kort. Han blev fordreven, og da det senere lykkedes ham at komme tilbage igjen, døde han ved et Folkeopløb. Efter den babylonske Landflygtighed blev Rom atter Pavens Residens; men de franske Kardinaler valgte sig en egen Pave, der vedblev at residere i Avignon. I omtrent 30 Aar havde Kristenheden da paa én Gang to Paver, en i Rom og en i Avignon. Derved blev Agtelsen for Pavedømmet nedbrudt meget, og den ny

Tid, der var i Frembrud, havde i det hele slet ikke Midalderens Ærbødighed for St. Peders Stol.

Neapel var efter Hohenstaufernes Fald et paveligt Len, der stod under Karl af Anjous Efterkommere. Paa Sicilien regerede derimod Konger af det aragonske Hus. Da den barnløse Dronning af Neapel havde udnevnt først en aragonsk og siden en fransk Prins til Efterfølger, udbrød der efter hendes Død Tronstridigheder i Neapel. Aragonierne fik Overmagten, men den franske Konge, Karl VIII, besluttede at hævde Huset Anjous Krav med Vaaben. Han gjorde et sejrrikt Tog gennem Halvøen og tvang den aragonske Fyrste til at forlade Neapel. Hans Lykke bragte de øvrige italienske Stater til at indgaa et Forbund („Ligevægtsystemet“). De forenede Staters Hær tvang Karl VIII til at forlade Neapel, og dette Land blev igjen givet til det aragonske Hus. Karl VIII's Efterfølger, Ludvig XII, gjorde senere i Forening med den spanske Konge, Ferdinand den katholske, et Tog mod Neapel, og Landet maatte underkaste sig dem. Sejrherrerne kom imidlertid i Strid om Byttet, og Spanien beholdt hele Neapel. Dette Rige blev da atter forenet med Sicilien, og i to Hundredeaar herskede spanske Vicekonger over Kongeriget „begge Sicilierne“.

Videnskab og Kunst.

Oldtidens Literatur var i det hele kun lidet kjendt i Midalderen. De skrevne Bøger vare dyre og vanskelige at overkomme, og Kundskaben til det græske Sprog var helt uddød. Efter Konstantinopels Fald flygtede imidlertid mange græske lærde til Italien, og de bragte deres Bogskatte med og lærte Italienerne at læse Græsk. Kort i Forvejen var Bogtrykkerkunsten bleven opfundet (omtrent 1450). Man havde længe haft en Slags Træsnit, der brugtes til at trykke Kort og Helgenbilleder, og i Træet var der ofte udskaaret hele Sætninger. Den Kunst at udskære hvert Bogstav for sig (bevægelige Typer) og siden sætte dem sammen til Ord var en Opfindelse, der fik den største Betydning for hele Aandslivet. Johan Guttenberg, der levede i Mainz og Strasburg, har Æren for at have opfundet denne Kunst.

Ved den blev Bøger saa billige, at de kunde komme i alles Hænder, tilmed da man allerede tidligere havde fundet paa at lave Papir af Klude; dette var langt billigere end de Æmner (Pergament, Silke- og Bomulds-papir), som man havde brugt til de haandskrevne Bøger. De første Bogtrykkere vare lærde Folk, og deres Arbejde udmærker sig baade ved Nøjagtighed og Skjønhed. Først trykte man især den hellige Skrift og gudelige Bøger, men siden kom Raden ogsaa til Oldtidens Bogskatte. I Italiens større Stæder, i Rom, Florens og Pisa samledes Skarer af lærde, der fordybede sig i Studiet af Oldtidens Efterladenskaber. Med denne Begejstring for det hedenske Grækenland og Rom fulgte ofte en hedensk Tankegang i det hele. Selv Paverne bleve revne med i denne Forgudelse af Oldtiden. En af det 15de Hundredeaars Paver foreslog saaledes at gjøre et Korstog til Konstantinopel — for at finde gamle Bøger. Luthers samtidige, Pave Leo X, undsaa sig end ikke for at bande ved „de uødkelige Guder“. Den Dag, da „Laokoonsgruppen“ blev gjenfundet, ringede alle Roms Kirkeklokker som til den største Fest. De lærde („Humanisterne“) i de forskjellige Lande stode i Forbindelse med hinanden ved et livligt Brevskifte, der den Gang gjorde samme Nytte som Aviser i vore Dage. Det var dog ikke alle Humanisterne, der bleve førte til Hedenskab. Der var andre, som nyttede deres Kundskaber i Græsk til at studere det ny Testament i Grundsproget. Ved Siden af de hedenske Humanister staa der en Række kristelige lærde, der ved atter at drage Bibelstudiet frem, bryder Vej for Reformationen. Til dem hørte i Tyskland Erasmus fra Rotterdam og Melancthon, i Danmark Morten Børup, Povl Helgesen og Kristjern Pedersen.

Medens de lærde læste Oldtidens skriftlige Efterladenskaber, bleve talrige Levninger af Oldtidens Kunst (som „Apollo fra Belvedere“, „Laokoonsgruppen“) dragne frem af Jordens Skjød, og Kunstnerne studerede disse med stor Iver. Det var især Florens, der under Mediceernes Styrelse gik i Spidsen. Kunstnerne dér og i de andre italienske Stæder stræbte at efterligne den græske og romerske Kunsts ædle Simpelhed og Renhed. I Midalderen havde Bygningskunsten været

den vigtigste Kunst, som Billedhuggerne og Malerne maatte tjene med deres Arbejder, men i den nyere Tid udviklede Plastiken og Maleriet sig selvstændig.

Skaberen af den nye Arkitektur var Florentineren Brunelleschi i den første Halvdel af det 15de Hundredeaar. Han begyndte som mange af den Tids Kunstnere sin Løbebane som Guldsmed. I Rom, hvor han i længere Tid opholdt sig, studerede han især Hvælvingerne og Kuplerne paa Bygningerne fra Oldtiden, og efter deres Forbillede lykkedes det ham at opføre den mægtige Kuppel paa Domkirken i Florens. I denne Stad byggede han ogsaa „Pittiernes Palads“ i den ædle og simple Stil, der siden af andre Bygmestre blev udviklet til den skønne italienske „Renaissance-Stil“*). Kirkerne i denne Stilart have i Regelen Kupper, og de ere sjældent bygte i saa langstrakt Form som de gotiske Kirker. Korshvælvingerne afløstes af Tøndehvælvinger, og i Steden for Søjleknipperne i de gotiske Domkirker traadte der brede kantede Murpiller med Søjlehoveder, som ligne de korinthiske. Saavel udvendig som indvendig røbe Renaissancetidens Bygninger Bygmestrenes Sans for smagfuld Prydelse (Dekoration). I Begyndelsen af det 16de Hundredeaar overtog Arkitekten Bramante Opførelsen af Peterskirken i Rom, men han naaede kun til at give Tegningen og til at lægge Grunden. Derimod fuldførte han flere herlige Paladser i Milano og Rom. I de andre Lande herskede endnu den middelalderlige Spidsbuestil, men den udtannede mange Steder ved Overlæsselse med Prydelser.

Samtidig med Brunelleschi levede Billedhuggeren Ghiberti. Han er især bleven navnkundig ved de skønne Relieffer paa Broncedørene til Daabskapellet i Florens, paa hvilke han har fremstillet Scener af den hellige Historie. Den store Kunstner, Michel Angelo, der levede senere, sagde om dem, at de vare „værdige til at være Døre til Paradiset“. Ghibertis Ven Donatello var ogsaa en berømt Billedhugger, der stræbte efter at gjengive sine Modeller saa tro som mulig; og

*) Nationalbanken i Kjøbenhavn er opført efter „Strozziernes Palads“ i Florens. Dette, der viser os den florentinske Paladsstil i dens højeste Blomstring, er bygget omtr. 1500.

det lykkedes ham godt. Da Michelangelo længe opmærksomt havde betragtet Donatellos Støtte af Evangelisten Markus, udbød han: „Markus! hvorfor taler du ikke til mig?“

I Midalderen malede man især de saakaldte Fresco- og Temperabilleder. Malerierne „al fresco“ frembragtes med Vandfarver paa vaad Kalk, medens Temperabillederne maledes paa en tør, gibset Flade. I de haandskrevne Bøger malede kunsthåndværkere ofte smaa Malerier („Miniaturmalerier“), og snart kom ogsaa Glasmaleriet frem. De fleste Malerier i den tidligere saakaldte byzantinske Stil vare stive Billeder paa Guldgrund, men i Italien fik ogsaa Malerkunsten en ny og rig Udvikling. Den store Arkitekt og Billedhugger Giotto fra Florens († 1337), der har bygget det dejlige Klokketaarn ved Domkirken i denne Stad, var tillige Maler. Han gav sine Figurer større Liv og stillede dem i deres naturlige Omgivelser. Han malede endnu med Limfarve, da Oliefarven først blev opfundet senere, og han kjendte ikke Perspektivet. Dog betegne hans Billeder et mægtigt Fremskridt i Kunstens Historie. I Begyndelsen af det 15de Hundredeaar levede en anden stor Maler, Angelico fra Fiesole. Han var en stille Munk, der altid malede under Bøn; hans Billeder have friske Farver og aande engleagtig Renhed og Skønhed. Norden for Alperne, i Brügge, levede i det 15de Hundredeaar tre Brødre og en Søster af Familien van Eyck, som alle vare Kunstnere. En af dem, Johan van Eyck, opfandt Oliemaleriet, og han var tillige en af de første, der anvendte Perspektiv i sine Malerier. Senere vandt en yngre Kunstner af denne „flanderske Skole“, Hans Memling, stor Navnkundighed ved sine skjønt udførte Billeder. Men først ved Begyndelsen af den nyere Tid har Malerkunsten sin Blomstringstid.

Vejbryderne for Reformationen.

Hele Midalderen igjennem var der fremtraadt Mænd og Kvinder, som talte og skrev mod den stedse tiltagende Forvanskning af den oprindelige kristelige Lære, mod Pavens og Præsteskabets Tyranni og mod Klosterfolkets usædelige Levned. Efterhaanden bleve Angrebene

paa den herskende Kirke voldsommere og voldsommere. En from Kjøbmand i Lyon ved Navn Valdez, som levede i det 12te Hundrebaar, lod Stykker af Biblen og de ældste Kirkefædre oversætte paa det franske Folkesprog og udbrede blandt Folket ved vandrede Bog sælgere. „De fattige fra Lyon“ eller Valdenserne, som Valdez's Tilhængere kaldtes, talte ivrig mod Helgendyrkelsen og Messeofret og de andre katholske Lærdomme, der stred mod den hellige Skrift. De bleve derfor forfulgte af Præsteskabet, og Valdez flygtede til Bøhmen, hvor han døde. Men mange af hans Venner levede rundt i Frankrig og Norditalien, og endnu i vore Dage findes der talrige Valdensermenigheder i hele Italien.

To Hundrebaar efter Valdez optraadte Jon Vyklif i England. Paven dristede sig til at kræve Lensskat af den engelske Konge, Edvard III, og Tiggermunkene forsvarede Pavens Fordring. Vyklif (se S. 52) skrev da flere Skrifter imod dem, ved hvilke han blottede deres Lædighed og Usædelighed. Siden traadte han op mod Pavens falske Lærdomme og udsendte Fripræster, der med Biblen i Haanden talte til Folket paa Modersmaalet. Selv oversatte Vyklif hele Skriften paa Engelsk, og derved gav han et mægtigt Stød til Uddannelsen af det engelske Skriftsprog. Samtidig med Vyklif levede den første engelske Digter Chaucer, der i sine rimede „Kanterbury-Fortællinger“ gik løs paa Munkene. Mange Udlændinge studerede i Oxford, hvor Vyklif en Tid lang var Professor, og derved bragtes hans Tanker til fremmede Lande.

Den bøhmiske*) Adelsmand Hieronymus kom saaledes lige i Slutningen af det 14de Hundrebaar hjem til sit Fædreland fra Oxford som en ivrig Tilhænger af Vyklif. Før hans Hjemkomst var allerede Jan Hus i Prag optraadt som Vejbyder for Kirkerensningen blandt de slaviske Folk. Hus var paa en Gang Professor ved Universitetet, Dronningens Skriftefader og Præst, saa at han virkede baade paa Studenterne, Hoffet og Folket.

*) Bøhmen var siden Midten af det 14de Hundrebaar knyttet til Tyskland, da en bøhmisk Konge var bleven valgt til tysk Keiser.

Han gjorde med stor Styrke Skriftens Lære gjældende over for Roms Vranglærdomme og hævdede Statens Uafhængighed af Kirken. Tillige stod han som Tjekernes Talsmand over for Tyskerne, der gjorde sig skyldige i mange Overgreb i Bøhmen. Paa den Tid var der fra flere Sider fremkommet Fordringer om en „Kirkerensning paa Hoved og Lemmer“, og Paverne troede ikke længere at kunne modsætte sig de højrøstede Fordringer. Derfor sammenkaldte de flere Kirkeforsamlinger, der skulde raadslaa om Kirkens Tarv. Men disse saakaldte „Reformations-Koncilier“ naaede intet. De hævdede nok, at en Kirkeforsamling staaer over Paven; men Paverne forstod med Snildhed at gjøre deres Beslutninger, for saa vidt de gik dem imod, aldeles betydningsløse. For et saadant Kirkemøde, der var samlet i Costniz ved Bodensøen, indstævnedes Jan Hus. Den tyske Kejser Sigismund havde givet ham frit Lejde; derfor drog han trøstigt afsted. Overalt, hvor han kom frem, blev han hilset med Jubel af Borgere, der billigede hans Kamp mod Pavedømmet. Da han kom til Costniz, søgte en af hans Venner at bevæge ham til at gjøre nogle Indrømmelser for at undgaa Pavens og Keiserens Vrede. „Du er min Ven“, svarede Hus, „men Sandheden er min Veninde; hun staaer mig nærmest.“ Da han ikke vilde opgive sine Lærdomme, blev han trods Lejdebrevet dømt til Døde, da de katholske Theologer forsikrede Kejser Sigismund, at man ikke behøvede at holde, hvad man havde lovet en Kætter. Hus maatte bestige Baalet (1415). Da han stod ompændt af Luerne bekendte han frejdigt sin Tro og varslede, „at der vilde komme stærke Ørne og Falke, der skulde stikke i Sky“. Aaret efter blev ogsaa hans Ven Hieronymus brændt paa det samme Sted. Da Bødlen vilde tænde Baalet bag ved ham, udbrød han: „Nej, tænd det kun foran mig! Havde jeg været bang for Døden, var jeg ej kommen hid.“ Da de to kjække Mænds Martyrdød rygtedes, samlede Hussiterne sig til et Parti, som kaldtes „Kalkbrødre“ (Calixtinere), fordi de krævede, at Lægfolk ogsaa skulde have Lov til at drikke af Kalken i den hellige Nadver. Under Anførsel af den mægtige Folkefører, Jan Ziska, førte Hussiterne en „hellig Krig“ for deres Fordringer,

og de fik til sidst Tilladelse til at nyde Nadveren under begge Skikkelser, og deres Præster fik Lov til at prædike paa Modersmaalet. De ivrigste vilde ikke nøjes med dette, men dannede en Sekt, de saakaldte bøhmiske eller mæhriske Brødre, der satte deres Ære i „Fattigdom, Bibelfasthed og Fredsommelighed.“

Det var ikke blot i Frankrig, England og Bøhmen, at der gjordes Angreb paa Pavedømmet. I Norden hævede den hellige Birgitta sin Røst mod Paven, der ved Afladshandelen viste sig som en „Judas, der sælger Kristus“. Hun stiftede et klosterligt Samlag, der lagde Vind paa at granske i Skriften, og at bruge Modersmaalet; „Birgittinernes“ Hovedkloster var Vadstena i Sverig. I Tyskland og Nederlandene levede de saakaldte „Gudsvenner“, der vendte sig bort fra den prunkende katholske Gudstjeneste for i Stilhed at læse i Skriften. I Pavens Nærhed, i det livsglade Florens, optraadte den veltalende Dominikanermunk Savonarola som en streng Bodsprædikant, og han tordnede mod Folkets, Præsteres og Pavens Synder og verdslige Levned. Han vilde ikke nøjes med at være religiøs Reformator, men han vilde ogsaa være politisk. Ved sine mægtige Prædikener rejste han Folket i Florens, saa de fordrev Mediceerne, og Savonarola styrede en Tid lang Florens fra Prædikestolen. Han tænkte ogsaa paa at vække Italienerne til en Kamp mod de fremmede Fyrster, der herskede over Dele af Landet, for saaledes at gjøre sit Fædreland frit; men hans Magt varede kun kort. Præsterne, Stormændene og den letsindige Ungdom forbandt sig imod ham, og han blev brændt som Kætter og Folkeforfører (1498).

Saaledes blev der allerede i Midalderen i de fleste af Europas Lande hørt Røster mod Pavedømmet og Katholicismens falske Lærdomme. I den nyere Tid fremtraadte endelig de Mænd, der med Aandens Myndighed viste Kirkens Medlemmer tilbage til det gamle Spor, og deres Fremtræden falder sammen med Viden-
skabens og Kunstens Blomstring.
